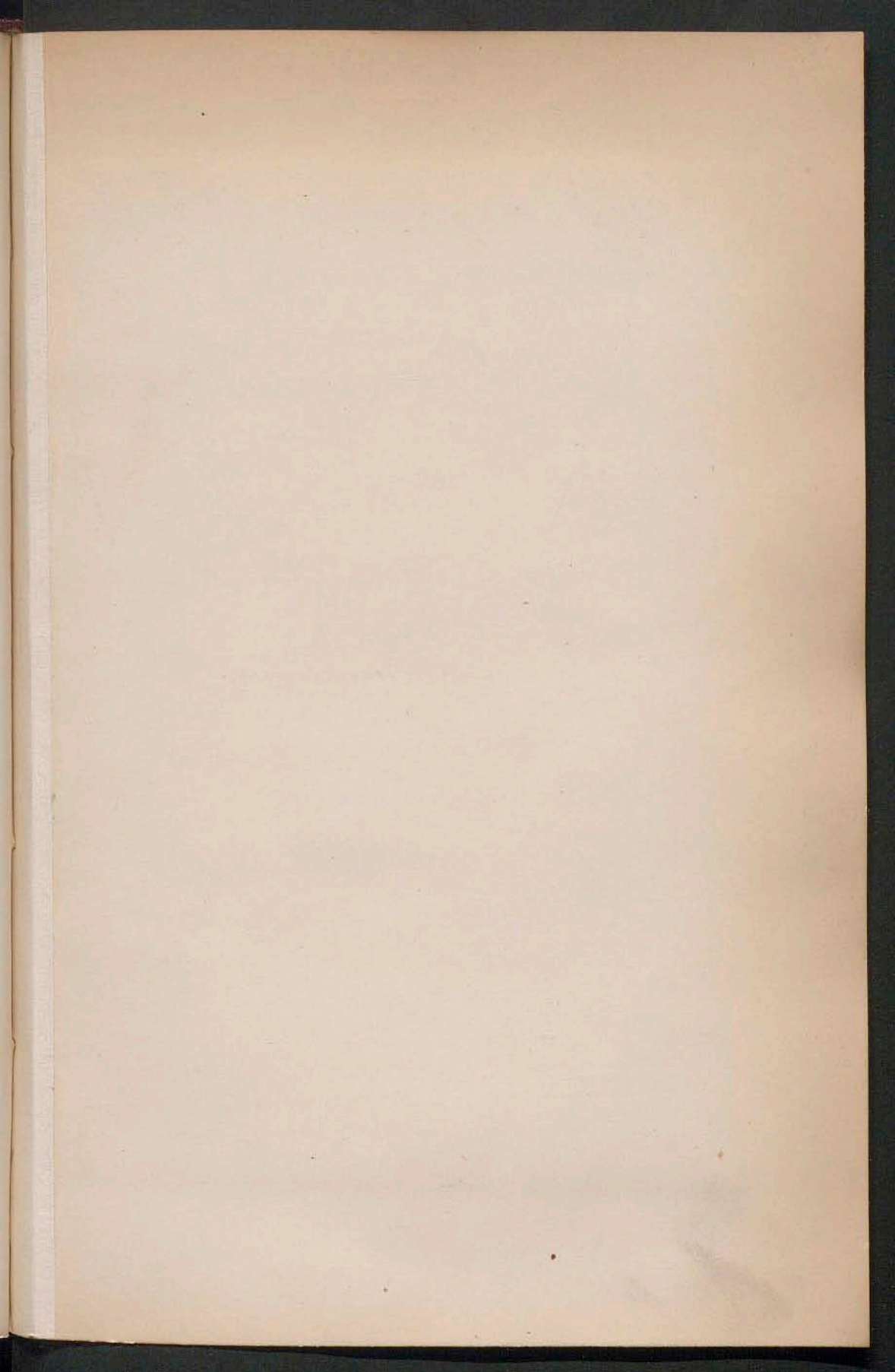

DE
FRATRE SALIMBENE

ET DE EJUS
CHRONICAE AUCTORITATE

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LUGDUNI. — EX TYPIS PITRAT, VIA GENTIL. 4.

H. Fu. f. 80^a (12°/_o)

DE

FRATRE SALIMBENE

ET DE EJUS

CHRONICAE AUCTORITATE

FACULTATI LITTERARUM PARIENSI

L. CLÉDAT

GALLICÆ IN URBE SCHOLÆ NEPÆ SOCIUS

THESIM PROPONEBAT

PARISIIS

APUD E. THORIN BIBLIOPOLAM

VIA MEDICIS, 7

MDCCCLXXVIII

PPN 066423643

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

RECEIVED

APR 15 1954

CHICAGO, ILL.

1954

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

CHICAGO, ILL.

VIRO DOCTISSIMO ET EMINENTISSIMO

A. GEFFROY

GALLICÆ IN URBE SCHOLÆ PRÆSIDI

MEMORIS ANIMI CAUSA

DEDICATUM

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

AND

THE ASSOCIATION OF

SCIENTISTS

OF GREAT BRITAIN

ERRATA

Pag. 14, l. 20 :	<i>virgam hum.</i>	Legas :	<i>virgam humi</i>
— 20, l. 18 :	<i>memo.</i>	—	<i>nemo</i>
— 20, not. 1 :	<i>p. nostræ 11.</i>	—	<i>p. nostræ 17.</i>
— 30, not. 3, l. 1 :	<i>qui est.</i>	—	<i>que est</i>
— 49, l. 7-8 :	<i>dic, potest</i>	—	<i>dici potest</i>
— 49, l. ultima :	<i>bundat.</i>	—	<i>abundat</i>
— 53, l. 16 :	<i>quas.</i>	—	<i>quasi</i>
— 53, l. 22-23 :	<i>effringendis.</i>	—	<i>effringendis</i>
— 57, l. 20 :	<i>ett.</i>	—	<i>et</i>
— 67, not. 3, l. 2		—	<i>Script VII.</i>
— 74, not. 4, l. 6 :	<i>Jascidi.</i>	—	<i>absceidi,</i>
— 74, not. 4, l. 7 :	<i>bub.</i>	—	<i>sub</i>
— 74, not. 4, l. 8 :	<i>serusalem.</i>	—	<i>Jerusalem</i>
— 76, l. 6-7 :	<i>dua, naves</i>	—	<i>duas naves</i>
— 87, l. 3 :	<i>pervenissen.</i>	—	<i>pervenissent,</i>
— 87, l. 6 :	<i>apparuisse; Christianos.</i>	—	<i>apparuisse, Christianos</i>
— 107, l. 12		—	<i>quod in ipsos decida-</i>
<i>Index : Cap. IV. § 1.</i>		—	<i>p. 19.</i>
— — § 2.		—	<i>p. 21.</i>

THE BALTIMORE
MAY 1861

THE BALTIMORE

THE BALTIMORE

THE BALTIMORE

THE BALTIMORE

THE BALTIMORE

DE
FRATRE SALIMBENE
ET DE EJUS
CHRONICAE AUCTORITATE

CAPUT PRIMUM

DE CODICE VATICANO 7260

CODICIS DESCRIPTIO ET HISTORIA, QUOMODO PROBARI POSSIT EUM
AUTOGRAPHUM ESSE

Magno licet nomine dignus, a plurimis adhuc, vel eruditis, Salimbene ignoratur.

Quid mirum, cum ejus Chronica uno tantum servata sit codice manu scripto¹, in quo, a tertiodecimo saeculo usque ad annum MDCCCLVII, obscura latuit et ignota?²

¹ Hodie Vaticano, n° 7260.

² Anñ tamen, inter paucissimos, codicem cognoverat, et e Chronica

Codex Vaticanus 7260 membraneus est, fere *in-octavo*¹, 273 foliorum, ultimis annis tertiidecimi saeculi, ut apparet ex litterarum formis, scriptus.

Primum folium numerum 208 inscriptum habet: ergo ducenta et septem codicis folia desiderantur. Praeterea desunt et folia 363, 374, 436, 468-472, 475-479. Sunt duo folia n° 416 inscripta. Folium 480 interpositum est inter 490 et 491. Alia fuerunt, quae hodie deficiunt, in fine codicis, folia. Nam in rubrica fol. 456 r° hoc legimus: « Exemplum notabile et dignum relatu super illo verbo Eccles., etc... De quo similiter *require infra carta DVI.* » Ultimum autem foliorum, quæ hodie supersunt, fert numerum 492.

Chronica fratris Salimbene hoc in codice sola continetur: desiderantur autem principium et finis.

Pagina quaeque in duas columnas divisa est, et interdum rubricae leguntur in superiore margine, aliae eadem manu qua Chronica scriptae, aliae posterius additae. Sunt et in marginibus plurimae notae a Chronicae lectoribus, variis temporibus, adjectae, ut haec quae folio 281 v° quadam quartidecimi saeculi manu apposita est: « Falsum est quod ibi ponit auctor. »

— Hunc codicem cardinalis olim fuisse Jacobi Sa-

plurima potuerat decerpere, suis *Memor. degli scrittori etc.* adhibenda (xviii° saeculo).

¹ 198/132 millim.

bellii testantur et stemma, quod volumen praefert, et dedicatio haec, quae in quodam folio chartaceo, gallice *feuille de garde* dicto, legitur : *Cum Amplissimus Card. Jacobus Sabellius S^{mi} D. N. Papæ vicarius ac Summus Inquisitor librum hunc Chronicorum F. Salimbeni de Adam Parmensis Ordinis Fratrum Minorum apud se haberet, illum Paulo Sanvitali utriusque Signaturæ Referendario, sibi que in muneribus publicis tam sanctissimæ Inquisitionis quam Vicariatus officiis, et intima familiaritate conjunctissimo Dono dedit III Idus Februarii anni MDLXXXVII.*

Inde nescitur in quas manus codex transierit : qui, frustra quaesitus a Muratorio, Romae tandem inventus est, in bibliotheca cardinalis Contii, e qua bibliothecae Vaticanae obvenit ¹.

— Quod ad scriptorem codicis attinet, primo conspectu patet unum et eundem esse a principio usque ad finem. Praeterea constat, ut diximus, eum terdecimo saeculo vixisse, id est eodem tempore quo Salimbene. Namque Salimbene, ut infra videbimus, Chronicam suam composuit inter annos MCCLXXXIII et MCCLXXXVIII.

Immo, non aequalem fratris Salimbene, sed ipsum Salimbene contendimus scriptorem fuisse codicis. Nemo profecto est veterum tractator codicum, qui ignoret alia

¹ Vide Affò, *Memor. degli scrittori etc.*, t. I, p. 231.

esse auctoris ipsius, alia transcriptoris in scribendo errata et lapsus. Haec autem numquam in codice inveniuntur, saepe illa. Verbi gratia, nusquam deprehendas series verborum omissas ita ut sensus interruptus haereat; multis contra locis res novae et annotationes in marginibus ab auctore ipso adjectae sunt, ut folio 357 v°: « Isti versus sumuntur ex libro comitisse Mathildis et sunt utiles ad rerum preteritarum notitiam cognoscendam. » Item in rubrica fol. 242 legimus: « De Primate trutanno, et de versibus suis et rithmis. Nota quod Primas Aurelianensis fuit. » Ad hoc alia multa afferre possimus.

Jure igitur concludimus Vaticanum codicem 7260 autographum esse.

CAPUT II

DE PARMENSI CHRONICAE EDITIONE

Parmae quidem, anno MDCCLVII, primum edita est fratris Salimbene Chronica. Sed, nescio quo infelici fato, accidit ut ea editione, plus quam licuerit imperfecta, pauci tantum uti potuerint¹, nemo frui.

Dico autem imperfectam esse Parmensem editionem triplici ratione :

1^a Quia res enarratas nullo tentaverit illustrare argumento,

2^a Quia non integram comprehenderit Chronicam,

¹ Renan, *Joachim de Flore* (Revue des Deux-Mondes, 1er juillet 1866, p. 94); Gregorovius, *Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter*, t. V, passim; Tabarrini, *Della Cronica di Fra Salimbene* (Archivio storico Ital., nuova serie, XVI, 1, p. 36); Wallon, *Saint Louis et son temps*.

3^a Quia innumeris vitiis codicem male lectum corru-
perit.

I. — In capita chronicam dividere, notis explicare, amplo indice exornare Parmensis editor omnino praetermisit. Nemo sane contendet lectu facilem esse librum *in-quarto*, qui 399 paginas sine ulla divisione continuas expandit, immo, in quo partes obscurae, variae origines, disjunctae aut confusae narrationes, locorum personarumve nomina nullo argumento, comparatione nulla, illustrantur. Unde fit ut, si quis chronica velit ad opus uti, eam funditus debeat ipse perscrutari, nec ullo modo possit expedite legere et evolvere.

II. — Quod ad secundam accusationem attinet, habemus confitentem editorem¹: « *m'è d'uopo avvertirli (lettori) come io sia dolente del doverla (edizion) presentare con non poche lacune, colpa del manoscritto del Marini²: partendo egli da' principii degli storiografi de' tempi suoi, reputò inutili, e però da non trasciversi, cose che oggi terrebbero in gran pregio a seconda dei meglio vantaggiati metodi dello studiare le fonti storiche. Tali sarebbero, fra quelle appunto omesse da lui, alcuni trattatelli, de' quali la*

¹ In suo *Avvertimento*.

² Codicem Vaticanum, quem non ipse vidit editor, Marinius transcripserat.

Cronaca ne porge intitolazioni vaevoli a suscitare i nostri e desiderii e lamenti: parecchie canzoni popolari e satire, ed altro: il che tutto avrebbe valso almeno a vieppiù dichiarare lo spirito de' tempi intorno a cui la Cronaca stessa si aggira.»

Quod si codici editionem comparaverimus, tertiam circiter in editione videbimus deesse totius Chronicae partem!

III. — Quanta autem negligentia Marinius, cujus oculis et curae confisus est editor, Vaticanum legerit codicem, validiore confirmabimus exemplo, brevem Chronicae partem, hinc ex editione, illinc ex codice, transcribendo:

CODEX¹

Amodo incurrimus verba inculta et rudia et grossa et superflua, que etiam in multis locis grammaticam non observant, sed ordinem ystorie habent congruum. Et ideo oportebit nos amodo ordinare et meliorare et addere et demere et grammaticam bonam ponere, cum fuerit oportunum, sicut etiam supra in hac eadem cronica manifestum est

EDITIO²

Amodo incurrimus verba inculta et rudia et grossa et superflua, quæ etiam in multis locis grammaticam non observant: sed ordinem historiarum habent congruum. Et ideo oportebit vos amodo ordinare et meliorare et addere et demere et grammaticam bonam ponere, cum fuerit opportunum; sicut etiam sup... hæc eadem chronica manifeste...

¹ Codicis fº 219, rº, 2ª col.

² Editionis p. 1.

nos fecisse in multis locis, in quibus multas falsitates et ruditates repperimus, quarum aliquæ a scriptoribus sunt introducte, qui multa falsificant, aliq̄ue vero a primis dictatoribus fuerunt positæ. Qui vero post ipsos aliquid addiderunt, simplici fide secuti sunt ipsos, nec consideraverunt utrum bene dixerint necne. Et hoc ideo fecerunt, vel propter laborem vitandum, vel forte quia ystoriarum periciam non habebant. Et jam melius fuit quod aliquid scriberent, quamvis simpliciter, quam quod omnino dimitterent.

est nos fecisse in multis. in quibus multas falsitates, et ruditates repperimus, quæ... aliquæ a scriptoribus sunt.... ductæ, qui multa falsificant; aliq̄ue vero a primis dictatoribus fuerunt positæ. Qui vero post ipsos aliquid addiderunt, simplici fide secuti sunt ipsos, nec consideraverunt, tantum bene dixerint, necne. Et hoc ideo fecerunt, vel propter laborem vitandum, vel forte quia hystoriarum peritiam non habebant. Et jam melius fuit quod aliquid scriberent, quamvis..., quam quod omnino dimitterent.

Facile quidem, sed inutile prorsus est, exemplum illud aut persequi aut renovare: alias « virgam hum Davit¹ » legitur pro « virgam humidavit², » alias « cujus est sermo Num memoria³ » pro « cujus est Sermonum Memoria⁴ », etc., etc.⁵

Nobis igitur nova editio manifesto necessaria videtur. Quæ cum adhuc deficiat, omnia ex codice ipso Vaticano disseremus.

¹ Editionis p. 65.

² Codicis f° 286 r°, 2^a col.

³ Editionis p. 409.

⁴ Codicis f° 266 r°, 2^a col.

⁵ Vide locos Chronicæ omnes quos deinceps, procedente discussione, ex codice Vaticano laudabimus, et cum editione confer.

CAPUT III

QUO TEMPORE ET LOCO VIXERIT AUCTOR ET SCRIPSERIT

Fratris Salimbene Chronica tertiidecimi saeculi, majore ex parte, historiam complectitur. Quantum illa aetas in saeculorum serie valeat et emineat, nemo profecto est qui infitietur. Tunc enim litteras et artes, in Italia certe¹, quasi redivivas enituisse constat. Dum frater Salimbene scribebat, vicesimum annum complebat Giottus, vicesimum et Dantes. Eodem tempore, assiduae inter Imperatorem et Papam discordiae, mendicantium Ordinum institutio, Caroli Andegavensis

¹ « On doit toujours se rappeler qu'en Italie le mouvement de la Renaissance avait été préparé de longue main, et qu'il commence en réalité au XIIIe siècle. » (G. Monod, *Revue historique*, janv. 1876, p. 7.)

in Sicilia dominatio, Ludovici noni regnum, nos in vicem attentos detinent.

Salimbene, tametsi Italus erat, non tamen absistit de Gallicis rebus nos erudire, quippe qui per duos annos Galliam nostram perlustraverit¹. Praeterea, cum per fratrem suum, tum per patrinum, Gallis ipse quasi affinis erat.

Unus enim ex ejus fratribus Tolosam venerat, ibique duxerat uxorem vitamque finierat, ut e sequentibus auctoris nostri verbis apparebit: « Quartus patris mei filius, natus ex concubina Rechelda, magister Joannes est dictus. Hic fuit pulcher homo et magnus bellator. Hic voluntarie exivit de Parma, et parti Imperatoris adhesit. Sed, penitentia ductus, ivit ad Sanctum Jacobum. Cumque inde rediret, voluntarie remansit Tolose. Et, factus ibi civis, accepit uxorem, ex qua filios et filias genuit. Post hec decidit in lectum, et mortuus est, cum Fratribus confessus, et in loco fratrum Minorum de Tholosa sepultus². »

Porro de patrino, origine Gallo, cujus etiam nomen, dum puer fuit, usurpavit, haec nobis Salimbene tradidit: « Et dominus Balianus de Sydone, magnus baro ex Francia, qui venerat de ultramarinis partibus ad

¹ Vide fol. 295 et seq. ms., p. 82 et seq. edit.

² Fol. 229 v° ms., p. 20 edit.

imperatorem Fridericum secundum, me de sacro fonte levavit... Et in seculo dicebar ab aliquibus Balianus de Sagitta, id est de Sydone volebant dicere, occasione supradicti domini, qui me de sacro fonte levavit ¹. »

Parmae autem natus erat Salimbene, anno millesimo ducesimo vicesimo primo : « Anno Domini mcccxxi obiit beatus Dominicus, octavus idus augusti. Et ego frater Salimbene de Adam, de civitate Parmensi, hoc eodem anno natus sum ². »

Prima adolescentia in ordinem fratrum Minorum intravit, videlicet anno mcccxxxviii : « Item in supra dicto millesimo, scilicet mcccxxxviii, indictione xi, intravi ordinem fratrum Minorum ³. »

Postremo magnam suam Chronicam, jam sexaginta annis major, composuit inter annos mcllxxxiii et mcllxxxviii. Nam in quodam folio, circa principium codicis, hoc legimus : « ... Et adhuc vivit, *in anno Domini mcllxxxiii, quo scribimus ista*, in festo sancti Laurentii, die martis ⁴. » In alio autem folio, sub finem codicis, sequentem invenias mentionem : « ... presentem guerram, que, *in millesimo supraposito et in sequenti*, multum concussit et turbavit et afflixit Re-

¹ Fol. 221 et 223 ms., p. 5 et 11 edit.

² Fol. 221 ms., p. 5 edit.

³ Fol. 246 v° ms., p. 401 edit.

⁴ Fol. 236 ms., p. 29 edit.

ginos. His diebus et *millesimo supraposito, scilicet anno Domini MCCLXXXVII...*¹ ». Ea igitur, quae hodie manet, codicis pars inter annum MCCLXXXIII et annum MCCLXXXVIII scripta est.

E multis praeterea Chronicae locis apparet maximam ejus partem in conventu Regiensi compositam esse ; nam Regii frater Salimbene domicilium habuit inter eosdem annos MCCLXXXIII et MCCLXXXVIII².

Quo vero tempore mortuus sit Salimbene, ignoramus.

— Nobis autem, de Chronicae ab eo compositae auctoritate disserentibus, videtur inquirendum qui fuerint auctoris, et in vivendo, et in scribendo, mores.

¹ Fol. 487 ms., p. 389 edit.

² « Et in MCCLXXXIV anno... dixit mihi in civitate Regina, *ubi habitabam.* » (Fol. 413 ms., p. 258 edit.) — Vide etiam fol. 424, 425, etc.

CAPUT IV

DE VITA ET MORIBUS FRATRIS SALIMBENE

§ 1

QUOMODO SALIMBENE COGNOMEN ACCEPERIT

Hujus primo nominis « Salimbene » rationem haud inutile erit reddere : cujus historia, ab ipso auctore enarrata, non injucunda est. Nullo enim modo conferendum est id nomen cum illustribus Salimbene (alias Salimbeni) Senensibus, quorum unus, Thomasio teste¹, undecimo jam exeunte saeculo, Orientis partes perlustrabat ; e quibus etiam, sextodecimo saeculo, nonnulli egregii pictores exstiterunt.

¹ *Historia di Siena*, Venetia, 1625

Auctor autem noster, ex patris nomine, *de Adam*¹ vocabatur : praeterea et aliquamdiu, ut supra diximus, Gallicum patrini sui nomen usurpavit. Denique cognomine *Ognibene* (Omnebonum) a parentibus et amicis laudabatur.

Quam vero ob causam Ognibene noster mutaverit cognomen, et deinde Salimbene vocatus sit, ex ipso audiamus : « A sociis et a familia dicebar Omnebonum, quo nomine vocatus fui in Ordine per totum integrum annum. Cumque de marchia Anconitana irem ad habitandum in Tusciam, et transirem per civitatem de Castello, inveni in heremitorio quemdam nobilem fratrem, antiquum et plenum dierum et meritis bonis, qui quatuor filios milites habebat in seculo. Hic fuit ultimus frater quem beatus Franciscus et induit et recepit ad ordinem, ut retulit mihi. Hic, audiens quod vocabar Omnebonum, obstupuit, et dixit mihi : « Fili, « memo bonus nisi solus Deus. De cetero nomen tuum « sit frater *Salimbene*, quia *in bene salisti*, bonam religionem intrando. » Et gavisus fui, cognoscens quod rationabiliter movebatur, et videns quod a tam sancto viro mihi nomen imponebatur. »

Sed « Dyonygium » se nominari maluisset : « Verumtamen nomen, quod mihi amabile erat, non habui. Vo-

¹ Vide not. 2 p. nostrae 11.

lebam enim ut mihi esset Dyonisius, non solum propter reverentiam illius doctoris eximii, qui fuit discipulus apostoli Pauli, verum etiam quia in suo festo natus sum mundo¹. »

§ 2

QUALIS FUERIT IN PUERITIA ET ADOLESCENTIA

At quibus impulsus rationibus, Salimbene, vix adolescens, Minorum disciplina delectatus sit, facile est perspicere. Nullo enim studio ad militares artes inclinabat: quod, tali tempore, quippe quo lugere facilius quisque patriam posset quam juvare, quis reprehendet²? Namque, tertiodecimo saeculo, per Italiam — praesertim septentrionalem, in qua Salimbene ejusque parentes habitabant, — maximae continuo oriebantur, et, vix pacatae, rursus erumpebant, in eadem regione inter civitates, in eadem civitate inter familias, in familia eadem inter propinquos et fratres, discordiae. Patriae amorem, quasi puram lucem, civilia plerumque odia cupidove potentiae obcaecabant, neque ullius auctoritas e manibus iratorum civium arma extorquere poterat.

¹ Fol. 223 ms., p. 11 edit.

² Ceterum, si militasset Salimbene, res temporis sui, ut credere licet, non descripsisset: melius profecto nobis est eum stylo quam armis valuisse.

Tanta omnium rerum confusione cum plurimi gauderent, et, ut ita dicam, pascerentur, aliquos haud mirum est abhorruisse, et ad litteratam claustrum pacem, tanquam ad portum, confugisse.

Profecto Salimbene indole placidus fuit minimeque turbulentus. Cum de suae pueritiae annis in Chronica loquitur, aequalium suorum puerilia narrat maleficia, verum ut spectator, non ut actor et conscius : « ... Guidolinus de Henzola, homo stature mediocris, dives et inclytus valde, et multum ecclesiasticus, quem mille vicibus vidi. Hic separavit se a ceteris de Henzola, qui habitabant in burgo Sancte Christine, et venit et habitavit juxta matricem ecclesiam, — que est Virginis gloriose, — in qua, qualibet die, missam audiebat et totum diurnum officium atque nocturnum, temporibus opportunis. Et, tempore quo in ecclesiastico officio occupatus non erat, sedebat cum vicinis suis sub porticu communi, juxta palatium episcopi, et loquebatur de Deo, vel loquentem de Deo audiebat libenter. Non patiebatur quod aliquis puer projiceret lapides contra baptisterium, vel contra majorem ecclesiam, ad destruendum celaturas et picturas : quod cum videret, egre ferebat, et veloci cursu ibat, et cum corrigia verberabat eos, ac si pro custodia deputatus fuisset ibidem ¹. »

¹ Fol. 461 ms., p. 363 edit.

Corrigiam illam numquam expertus esse Salimbene videtur, numquam vero oblitus esse praeceptorum, quibus ab avia sua Ermengarda tam sedulo informabatur : « Mater patris mei, que fuit avia mea, domina Ermengarda est dicta. Hec fuit sapiens domina, et centum annos habebat quando ultimum diem clausit. Cum ea habitavi xv annis, in domo patris mei. Quotiens docuit me ut vitarem malam societatem et bonam assumerem, et quod essem sapiens et morigeratus et bonus, totiens benedicatur ipsa a Deo ¹. »

Vix octo annos natus, Salimbene crudeles bellorum exitus jam suis oculis videre potuerat. Nam ejus avunculus, judex Bernardus Oliverii de Adam, anno MCCXXXIX cecidit, in cruenta clade quam a Bononiensibus, prope castellum *San-Cesario* dictum, Mutinenses, Parmenses Cremonensesque conjurati acceperunt². Parmae carrocium³ in campo erat, defensoribus occisis omnibus, derelictum.

Posterius Salimbene, anno MCCXXXVII (ultimo quo in *sæculo* mansit), terribili miserabilique rei interfuit, quam arbitramur maxime pertinuisse ad ejus consilium, de monachali amplectenda vita, confirmandum. Illo die Parmensibus allatum est de quodam Mutinen-

¹ Fol. 230 ms., p. 21 edit.

² Vide fol. 222 v° ms., p. 9 edit.

³ De *carrocio* vide fol. 294 v° ms., p. 80 edit.

nensium castello ¹ a Bononiensibus occupato : cum autem, eo tempore, civis quidam Mutinensis publico inter Parmenses officio fungeretur, scilicet *Potestatis* esset *judex*, hic protinus equum conscendit, et Sanctae Christinae suburbium percurrit, subsidium et opem suae civitati lacrimabunda voce a Parmensibus invocans. Sed quicumque Parmensium ad arma erant validi, jam in acie Imperatoris contra Mediolanum dimicabant : « Ego vero, inquit Salimbene, verbis suis auditis, compassus sum sibi compassione ad lacrymas provocativa. Considerabam enim quod Parma hominibus erat nudata, nec remanserant nisi pueri et puelle, juvenes et virgines, senes cum mulieribus ². »

§ 3

QUANTA PERTINACIA IN ORDINE FRATRUM MINORUM
PERMANSERIT, OBSTANTE PATRE

In sua etiam familia, duo contraria exempla ante oculos habebat Salimbene : patris scilicet, et fratris primogeniti. Ille, vir bello strenuus, olim in Terra Sancta

¹ *Castel-Leone.*

² Fol. 246 ms., p. 49 edit.

militaverat¹. Hic autem, quamquam uxorem jam et filiam habebat, in ordinem confugerat fratrum Minorum, dum uxor ejus et filia Parmense Sanctae Clarae monasterium intrabant².

Salimbene, cum ordinem et ipse Minorum iniret, suae domus cladem conficiebat; nam alter ipsius frater, Nicolaus, admodum puer mortuus erat³. Alius autem frater, quem Tolosam venisse accepimus⁴, spurcius erat⁵.

Quae cum ita essent, senex Guido de Adam vehementer doluit suum Ognibene e saeculari vita cecidisse: « Toto tempore vite sue doluit pater meus de meo ingressu in ordinem fratrum Minorum, nec consolationem accepit, eo quod filium non habebat qui ei in hereditate succederet⁶. » Sed frustra omnia omni modo

¹ « Fuit autem dictus pater meus, Guido de Adam, pulcher homo et fortis, qui aliquando transfretavit pro Terre Sancte succursu, tempore Balduini comitis Flandrie. » (Fol. 222 v° ms., p. 9 edit.)

² « ... Guido de Adam, qui quatuor habuit filios, quorum primus, frater Guido de Adam, qui fuit in ordine fratrum Minorum usque ad finem vite sue. Hic habuit uxorem nobilem, dominam Adelaxiam nomine, filiam domini Gerardi de Barattis, ex qua unam tantum habuit filiam, que dicta est soror Agnes. Ambe, tam mater quam filia, in monasterio Parmensi ordinis S. Clare vitam suam laudabiliter finierunt. » (Fol. 223 ms., p. 10 edit.)

³ « Secundus filius Guidonis Ade Nicolaus fuit vocatus, et obiit puer. » (Ibidem.)

⁴ Vide supra, p. 16.

⁵ *Natus ex concubina Rechelda.*

⁶ Fol. 223 v° ms., p. 11 edit.

tentavit, ut filium ad mutandam mentem induceret¹ : nam ille stetit inconcussus.

Familia de Adam inter potentes opulentasque Parmae gentes numerabatur. Nostri enim Salimbene mater plures in ministerio famulas habebat, et quotannis, dum saeviebat hiems, alicui montanae pauperique mulieri tectum suppeditabat et victum : « Porro mater mea dicta est domina Imoelda, humilis domina et Deo devota, multum jejunans, et libenter pauperibus elemosinas faciens... Semper volebat tenere in yeme, amore Dei, aliquam pauperulam mulierem de montanis, ut yemaret secum, cui victum et vestimenta prebebat : et nichilominus habebat pedissequas, que faciebant servitia domus². »

Domus ea, in qua natus est Salimbene, juxta Parmae baptisterium³,—singulare aedificium, quod hodie etiam videre licet integrum,—paterna erat, scilicet Guidonis de Adam, haud secus ac villa Gainacum dicta, quam postea tenuit cardinalis Gerardus Albus⁴. Omnibus quam-

¹ « Semper enim persecutus fuit me pater meus, et semper insidiatus est mihi, ut me de ordine sancti Francisci extraheret, quousque ultimum diem clausit ; nec unquam reconciliatus est mihi, in duritia perseverans. » (Fol. 226 ms., p. 19 edit.)

² Fol. 230 ms., p. 21-22 edit.

³ « ... In baptisterio Parmensi, quod erat juxta domum meam. » (Fol. 221 ms., p. 5 edit.)—A Salimbene etiam accipimus hanc domum posterius Jacobo de Henszola vili pretio venditam esse. (Fol. 463 v° ms., p. 362 edit.)

⁴ *Gherardo Bianco*. Vide fol. 425 v° ms., p. 291 edit.

quam his bonis Salimbene se abdicaverat, frequentissime in Chronica sua, nec sine quadam superbia, de *sua* domo, de *sua* villa loquitur. Ideoque, mendicus factus in ordine fratrum Minorum, nescio quo pudore, quem ipse fatetur, primis novae suae vitae annis, affectus est. Cum Pisis habitaret, regionem mercatoribus assignatam studio quam maximo vitabat, ne in Parmenses mercatores incideret : « ...et ibam per contractam Sancti Michaelis de Pisis, ex parte Vicecomitum, quia ex alia mercatores Parmenses domum habebant ...et illam partem vitabam... propter erubescitiam, quia necdum eram bene fortificatus in Christo¹. »

Non tantam fortasse propositi tenacitatem parentibus suis opposuisset, cum vellent eum ad se revocare, si patrem aut matrem vel minimo prosecutus esset amore. Sed erga utrumque maximam semper significavit animi duritiam.

Quid criminis erga se matri suae exprobraret, nobis exposuit, nec ideo magis ei ignoscendum. Namque anno MCCXXII, mense decembri, — cum vix anniculus esset Salimbene — terrae motus totam commovit Lombardiam, nec multum afuit quin baptisterium Parmense in domum familiae de Adam caderet. Hoc igitur die, nostri mater Salimbene, terrore excors, suas secum filias

¹ Fol. 226 ms., p. 19 edit.

abstulit, et, filio in cunabulis relicto, fugit : « Et ex hoc, inquit Salimbene, non ita clare diligebam eam, quia plus debebat curare de me, masculo, quam de filiabus¹. »

Mira quidem criminatio !

Anno autem post discessum a paterna domo, longum habuit cum patre suo colloquium, quod nobis acerba tradidit narratione. Namque, Friderico secundo Parmam transeunte, Guido de Adam Imperatorem supplex oraverat, ut auctoritatem apud monachos interponeret, eosque adolescentem Salimbene parentibus restituere cogeret. Quas quidem preces haud aspernatus, Imperator pro infelici patre, litteris urgentibus, fratrem Heliam, fratrum Minorum generalem ministrum, commonuerat. Cum autem frater Helias, eo tempore, Assisiis moraretur, Guido, sine ulla cunctatione, ad eum profectus est, litterisque imperialibus fretus, ab eo epistolam obtinuit qua monachi Fanensis monasterii, — in quod confugerat Salimbene, — jubebantur novitium dimittere, nisi tamen fortius in primis consiliis haereret.

Fanum igitur Guido properanter petiit. Sed pessime a filio exceptus est : « Et ait mihi pater : « Tu non « curas de patre tuo et de matre tua, qui pro te variis « doloribus affiguntur. » Cui respondi : « Vere non

¹ Fol. 221 vº ms., p. 6 edit.

« curo, quia Dominus dicit, Matth. x : Qui amat patrem
« aut matrem plus quam me, non est me dignus¹. »

Cum tamen haec, praesentibus monachis, dicerentur, Guido ab eis poposcit ut solus ipse cum filio maneret : quod verbo concesserunt monachi, re tamen ipsa, post murum, colloquio aures adhibuerunt.

Testibus autem, ut credebat, amotis, non eo magis profecit Guido. Frustra enim, in monachos invectus, eos *pissintunicos* vocavit, « id est, ait Salimbene, qui in tunicis mingunt ; » frustra maternas lacrimas, maternam desperationem ante filii oculos proposuit ; frustra ipse flevit : mens infracta stetit fratris Salimbene. Tum, ad monachos reversus, infelix pater corpus humi prostravit, suosque execratus est filios : « Et recessit, ait Salimbene, ultra modum turbatus. Nos autem remansimus valde consolati, gratias agentes Deo nostro². »

Postea, cum alii alio tempore eum, nomine parentum, inviserunt, haud mitioris animi se praebuit³ : « Quadam die venit ad me quidam, et dixit mihi : « Salutat vos pater vester, et hoc dicit mater vestra : « una die vult vos videre, altera si moritur de morte « parum curat » Et credidit se dixisse verbum valde motivum, ut cor meum perverteret. Cui cum ira dixi :

¹ Fol. 223 v° ms., p. 12 edit.

² Fol. 224 ms., p. 13 edit.

³ Vide fol. 226 ms., p. 18 edit.

« Discede a me, miser, quia plus te non audiam. Pater
« meus Amorrheus, mater mea Cethea¹. »

Tali responso vix fidem adhibeas, nisi ab ipso res
denuntiaretur auctore.

Uni tantum inter propinquos verum Salimbene praes-
titit amorem, scilicet Agneti, fratris sui Guidonis filiae.
Cujus ad utilitatem aut oblectationem omnia sua
scripsit opera, simplicemque et in promptu positum
dicendi insecutus est modum, ut facilius ab ea capere-
tur : « Ego quoque, scribendo diversas chronicas, sim-
plici et intelligibili stilo usus sum, ut neptis mea, cui
scribebam, posset intelligere quod legebat². » Nec
suorum avorum seriem in Chronica evolvisset, nisi
eam Agnes *genealogiam* ab avunculo postulavisset³.
Quotiescumque Agnes in Chronica nominatur, verba
amantissima, et caritatis plena, de fratris Salimbene
pectore manant, lectoremque, post tantam erga paren-
tes asperitatem, quasi reficiunt et recreant.

¹ Fol. 229 v° ms., p. 19-20 edit.

² Fol. 288 ms., p. 68 edit.

³ « ... quia soror Agnes neptis mea, qui est in monasterio Parmensi
ordinis Sancte Clare... rogavit me ut eam (genealogiam) describerem,
occasione avie sue paterne, cujus notitiam habere non poterat. » (Fol. 230
v^o ms., p. 23 edit.)

§ 4

QUOMODO DUO PECULIARIA PRAEBUERIT NATURAE SUAE
INDICIA, ITINERUM
AMOREM, ET NULLUM EPULARUM HORROREM

Per totum quidem vitae suae tempus, ardenti flagra-
vit noster Salimbene itinerum amore; neque unquam
de loco in locum, quantum quidem potuit, errare des-
titit. Unde multo magis valere patet ejus Chronicam.

Etenim, non modo quidquid per viam audiit, quid-
quid vidit, memorare curat, sed etiam postea multo
intentiorem rebus praebet animum, si quae in regio-
nibus evenerunt ab ipso olim exploratis; ideoque has
res, accuratius inquisitas, diligentius etiam enarrat.
Profecto navales Pisanorum pugnas, annis MCCLXXXII
et MCCLXXXIV factas, non adeo nobis copiose rettulis-
set, nisi quattuor annos esset Pisis commoratus:
« Quattuor annis habitavi in conventu Pisano, in ordine
fratrum Minorum, bene sunt anni XL completi, et ideo
de Pisanis contristor, et Pisis compatior¹. »

Post secundum per Galliam iter, de tam frequenti

¹ Fol. 432 v° ms., p. 306 edit.

DE CHRONICA

locorum mutatione a fratre Johanne Parmensi, generali Ordinis ministro, Salimbene graviter est reprehensus, jussusque, infelix! Ferrariam habitare : « ...Me vero misit Ferrariam, ubi continue habitavi septem annis, quod non mutavi locum¹. »

Postea minus errare visus est, neque umquam Italia excessit.

Ut assiduus viator, ita etiam liberalium amator fuit epularum, et « liberi » vini. Legitimum tamen, ut opinor, modum utrimque semper tenuit. Sui temporis Praelatos vehementer criminatur, quod optimo se vino proluant, coram monachis pessimum bibentibus : « Item vinum precipuum bibunt aliqui prelati coram subditis, et non dant eis, qui ita libenter biberent sicut ipsi, *cum omnes gule sint sorores*². »

Neminem umquam credo tam effuse de vino nostro Cabliacensi locutum esse : « Nota similiter quod vina Altisiodori sunt alba, et aliquando aurea, et odorifera et confortativa, et magni et boni saporis, et omnem bibentem in securitatem et joconditatem inducunt atque convertunt, ita ut merito de vino Altisiodorensi dici possit illud Prov. XXXII : « Date siccerum merentibus
« et vinum his qui amaro sunt animo. Bibant et obli-

¹ Fol. 348 v° ms., p. 160 edit.

² Fol. 254 ms., p. 408 edit.

« viscantur egestatis sue, et doloris non recordentur
« amplius ¹. »

A nullo umquam adeo alienatus est, ut, ab eo ad cenam vocatus, pristino non temperaverit odio. Namque, die quodam, cum Lugduni esset, coram cardinale de Flesco, Innocentii quarti nepote, non bene cardinali Octaviano dixerat. Postea vero nostrum idem Octavianus, ad cenam, nec semel, accessit, optime excepit. Hinc Salimbene : « Tunc cepi cardinalem diligere, juxta verbum quod scriptum est, Prov. xix : « Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona « tribuentis ². »

Nunc de ardua quadam agendum quaestione, quam sibi quidem proponet quisquis Chronicam tractaturus est, videlicet num fratri Salimbene, eo tempore quo presbyteri pariter et monachi saepius pessimorum pravitatem morum laborarent, integra de moribus fides habenda sit. Ego quidem ei credere non dubitem. Non alium sane quam eum pro se ipso in hac causa testem nobis esse fateor. Sed sua tam ingenue ipse vitia prodit erroresve, ut ad suos etiam mores arguendos, corrupti si vere fuissent, vel inscius argumenta nobis suppeditasset. Ceterum, vir prudentissi-

¹ Fol. 301 ms., p. 91 edit.

² Fol. 369 v° ms., p. 196 edit.

mus, periculum, ne succumberet, vitabat ¹. Nec falso Scripturae praecepto indulget, ab impuris presbyteris fabricato : « Si non caste, tamen caute. » Ceterum plane manifestum facit Apostolum Paulum non modo verba haec numquam protulisse, sed pluries contrariam exposuisse sententiam ².

§

QUAS PARTES HABUERIT IN ORDINE SUO

Nullam in Ordine suo dignitatem obtinuit Salimbene. Honores tamen, quamquam immodice gloriam concupivisse non videtur, si obvii fuissent, non esset aspernatus. Quodam enim die, patri ejus in mentem venit nova apud papam Innocentium quartum tentare, ut mundi vitae filius redderetur ; de quo consilio sic opinatur Salimbene : « Quod Papa non fecisset, ut puto ; forte, ad solatium patris mei, mihi episcopatum dedisset, vel aliquam dignitatem ³. »

Tum exercere potuisset, et experientia probare, exi-

¹ Vide quae cum naturali cardinalis Octaviani filia egerit, fol. 370 ms. p. 196 edit.

² Fol. 373 ms. — Is Chronicae locus ab editore Parmensi omissus est.

³ Fol. 233 ms., p. 25 edit.

miam illam de Praelatorum officiis doctrinam, quam libro *De Prelato*, in Chronicam postea inserto ¹, fusius explicavit.

Sed ei non occurrerunt dignitates, et in modestiore *praedicatoris* officio remanere coactus est. Quod si ei credimus, multum in praedicatione viguit et in controversia. Cujus quidem vigoris exemplum nobis oratione praebet, quam, tribus coram presbyteris, pro monachis habuit, contra Concilii Ravennatensis decreta. Aliquando enim non ad narrandum modo, sed ad probandum etiam scribit. Luculenter sine dubio et animose disserit, nec valida eum deficiunt argumenta. Editor vero Parmensis eam Chronicam partem hinc illinc passim amputavit ², et quasdam praecipue fabellas, Rabelaisio nostro dignissimas ³, praeter-

¹ Fol. 246 et seq. ms., p. 401 et seq. edit.

² Vide p. 210 et seq. edit., et fol. 379 et seq. ms.

³ Hanc imprimis, quam e codicis folio 381 decerpimus :

« Frater Bonaventura, generalis minister, interrogavit papam Alexandrum quartum, utrum placeret ei quod fratres Minores confessiones audirent; et ipse dixit ei : « Immo, volo penitus quod ipsi audiant. Et dicam tibi orribile exemplum et truffatorium. Quedam mulier confitebatur sacerdoti suo in ecclesia sua. Ille vero, volens eam cognoscere et carnaliter cum ea dormire, cepit eam de opere venero multum sollicitare. Cumque in ecclesia, post altare, juxta locum Dominici corporis, violenter vellet eam opprimere, dixit ei domina illa : « Nec locus requirit, nec tempus, ut hic nepharia et venerea opera perpetrentur. Alio loco et tempore poterunt congruentius ista fieri. » Hec autem dicebat volens evadere manus ejus. Sacerdos vero, sperans habere propositum, acquievit, et habuit secum quedam familiaria verba; tum, quando domina illa recedebat ab eo ut domum rediret, dixit ei sacerdos : « Domina, recordemini illius negotii

misit. — Quae cum evolveret Salimbene, tres auditores suos ad magnam traduxit admirationem. Quippe, ab eis rogatus, in cujusque ecclesia pluries deinde praedicavit ¹.

quod scitis, » scilicet de posteriori. Cui illa dixit : « Optime recordabor. » Cum autem esset domi, quantum a foris apparebat fecit pulcherrimam turtam, quae intrinsecus humano stercore plena erat, et pro exenio misit eam sacerdoti, cum enghestaria optimi vini et albi... Videns vero sacerdos tam pulcherrimam turtam, cogitavit quod tali exenio episcopus dignus esset, et misit episcopo. Cum autem episcopus cum suis discumberet, precepit servienti ut divideret turtam et apponeret discumbentibus. Quod cum seorsum faceret, invenit [quod erat] intrinsecus, et aborruit, et reservavit turtam, ut episcopo posset ostendere. Cum autem episcopus instaret, ut turtam portaret minister, dixit ei : « Satis habetis modo ; alia vice, Domino concedente, habebitis melius. » Quid plura ? Postquam episcopus vidit talem turtam, contra sacerdotem indignatus est valde, et misit pro eo, et dixit ei : « Dicatis mihi, domine sacerdos, quis docuit vos mittere tales turtas, et maxime episcopo vestro ? Quid promerui, aut in quo unquam offendi vos, ut mihi talem injuriam faceretis, mittendo turtam humano stercore plenam ? » Quod cum audisset sacerdos, obstupuit, et dixit episcopo : « Pater, in veritate ego non feci fieri illam turtam, immo talis domina misit mihi, et ego credidi quod vos essetis tali exenio dignus, et ideo misi vobis, causa utilitatis atque honoris, credens turtam optimam esse. » Quod cum audisset episcopus, accepit satisfactionem. Et, licentiato sacerdote, accersivit dominam illam, volens hujus rei cognoscere veritatem. Ipsa vero confessa est, et non negavit, quod ideo fecit hoc ut sacerdotem truffaret, qui eam, cum confiteretur, de opere venereo invitabat, volens in ecclesia, et post altare, cum ea peccare. Episcopus vero dominam illam ex eo quod fecerat multipliciter commendavit, et sacerdotem punivit egregie »

¹ Fol. 385 ms., p. 213-214 edit.

§ 6

QUAE FUERINT EJUS STUDIA

Inter ingenuas artes, musica sola Salimbene oblectatus esse videtur. Nihil enim de pictura dicit, nisi hunc aut illum monachum optime *miniavisse*. Quod autem ad architecturam attinet, licet plurima de constructis in Lombardia aedificiis referat, quid artis in eis operibus inesset parum videtur curavisse.

Sed eum frater Henricus Pisanus ad canendum instituerat : unde nobis, de tertiidecimi saeculi musica et musicae cultoribus, utilia multa tradit. De liquida voce haud minus libenter et late quam de generoso vino se effundit. In Chronica, fol. 286 v°, legas quibus coloribus fratrem Vitam depinxerit, « meliorem cantorem de mundo tempore suo. » Hic, alter Orpheus, exquisita dulcedine vocis, in vicem lusciniæ et Gregorium nonnumquam alliciebat : « Si quis loqueretur cum frater Vita cantaret, statim Ecclesiastici verbum resonabat ibidem, Eccl. xxxii : *Non impedias musicam*. Item, si quando cantabat philomena, sive lisenolus, in rubo vel sepe, cedebat isti, si cantare volebat, et ascoltabat eum diligenter, nec movebatur de loco,

et postmodum resumebat cantum suum; et sic alternatim cantando voces delectabiles et suaves resonabant ab eis... Et quando redire volebat, semper parcebat ei papa Gregorius nonus, et propter amorem beati Francisci, et propter dulcedinem cantus sui ¹. »

Tempus suum Salimbene in duas, ut ita dicam, partes diviserat, quarum non « unam dormiendo, alteram nihil agendo, » sed unam per vias et urbes errando, alteram legendo scribendoque consumebat. Parvam sibi codicum manu scriptorum bibliothecam constituerat, cujus integrum fere indicem, ex diversis Chronicae locis, conficere possumus. Neque est credibile quantum libros suos diligeret. Namque, quodam die, cum Parmae, ubi tunc habitabat, hostium immineret incursus, et cives exterriti pretiosa sua protinus omni modo absconderent: « Ego etiam, inquit, abscondi libros meos ². »

Maxime, nec mirum est, sacris eruditus erat litteris; sed et antiquos Romae auctores, Ciceronem, Senecam, Virgilium, praesertim Ovidium, tractaverat, quorum sententias aut versus frequenter in Chronica commemorat ³. Neque magis aequalium suorum opera igno-

¹ Fol. 286 v° ms., p. 66 et 67 edit.

² Fol. 364 ms., p. 186 edit.

³ Vide fol. 405 v° ms. (Cicero), fol. 432 v° ms. (Seneca), etc., quae loca Parmensis editor omisit.

rabat; permultos de omni re tractatus refert, plurimosque versus, saepe etiam integra carmina. Sed, cum vaticiniorum praecipue libris indulgeret, Merlinum, Sibyllas, abbatem Joachym de ordine Floris, non sine quodam animi et stili ardore, commentatur. Diu etiam, licet paululum negare contendat, ipse fuit *Joachyta*, illius scilicet doctrinae fautor, quae, forma cum Apocalypsi congruens, re ipsa ad praematuram tendebat Ecclesiae emendationem. Hujus autem cum doctrinae vates futura quaedam vaticinati essent, quae, die praedicta, non evenerunt, cum praeterea sollemniter ab Ecclesia haeresis damnati essent, Salimbene eos deseruit, nec tamen sine aliquo desiderio.

Historiam quoque accurate coluit. Quanto quidem studio res a Constantini matre, et a quibusdam aliis praestantibus in historia feminis, gestas didicerit, nos ingenue docet: « Certe tres mulieres sunt mihi valde amabiles, quae forte ab aliis non reputantur, scilicet Helena, Constantini mater, Galla Placidia, mater Valentiniani imperatoris, et comitissa Mathildis ¹. »

Sed quomodo historiam ipse perscripserit, et annalium scriptoris partes intellexerit, in sequenti capite investigabimus.

¹ Fol- 367 ms., p. 192 edit.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

CAPUT V

QUA RATIONE ET ARTE CHRONICAM SALIMBENE COMPOSUERIT

§ 1

QUOMODO INTELLEXERIT ET SUSTINUERIT ANNALIUM SCRIPTORIS PARTES

« Debet ystoriarum scriptor communis esse persona, ita quod nec tantum omnia mala describat unius, et omnia bona subdiceat¹. »

Nemo unquam meliora de historia pronuntiavit. Praeterea in unaquaque fere chronicae pagina legimus : « Hoc propriis oculis vidi, » aut « ab eo qui viderat accepi, » aut « omnes eos, de quibus loquor, ipse cognovi et familiariter cum eis versatus sum². » Nonne

¹ Fol. 407 ms. p. 245 edit.

² « Qui interfuit et vidit, retulit mihi omnia ista... Insuper et hec eadem

continuae illae de directa indagatione rerum affirmationes eae sunt quae fidem faciant?

Quis, in narrando, clarioris esse possit sinceritatis cum, si forte a veritate deflexerit, id nos ipse admoneat? Verbi gratia, post longam visionis cujusdam narrationem, haec adjicit: « Visio igitur, quam supra posuimus, vera fuit, non habens aliquam falsitatem; *sed aliqua verba addidimus, ad eamdem materiam pertinentia*, occasione magistri Guillelmi de Sancto Amore, qui fecit libellum quem papa Alexander quartus destruxit et reprobavit¹. . . » Ceterum, vel tacente Salimbene, adulteratam paululum hoc in loco veritatem cognovissemus. Similiter et in pluribus aliis chronicae partibus, ordinatae ornataeque narrationis indicia deprehendas praesertim cum de semetipso auctor verba facit: nam suos eum sermones polire et retractare manifestum est, haud secus ac recentiores nostri temporis oratores.

Fortasse criminibus, in suos Ordinis vesui adversarios allatis, facilius assentitur. Verumtamen libere etiam et fide sincera de amicis collegisque suis fabulatur, ut in sequenti loco: « Et multa miracula Deus per eum (fra-

cognovi ab aliis. » (Fol. 238 ms., p. 35 edit.) — « Ut audivi ab ore pape Innocentii quarti. » (Fol. 360 ms., p. 179 edit.) — « Vidi ista oculis meis. » (Ibid.), etc., etc.

¹ Fol. 229 r° ms., p. 49 edit.

trem Ghirardum) operari dignatus est. Que, quia alibi scribi possunt, ideo causa brevitatis hic omittuntur a nobis. Unum vero pretereundum non est, quia, tempore devotionis predictæ, isti sollemnes predicatorum congregabantur interdum in aliquo loco, et ordinabant de predicationibus suis, scilicet de loco, de die, de hora, et de themate. Et dicebat unus alteri : « Teneas « quod ordinavimus firmum. » Et sic infallibiliter fiebat, sicut condixerant sibi. Stabat ergo frater Ghirardus, ut vidi oculis meis, in platea communis Parme, vel alibi ubi volebat, super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum; et, populo expectante, a predicatione cessabat, et profundabat caputium super caput, quasi aliquid meditaretur de Deo. Deinde, post longam moram, miranti populo, remoto caputio, loquebatur, quasi diceret, Apoc., I : « Fui in spiritu in dominica die, » et : « Ascultavi dilectum fratrem nostrum, « Johannem de Vincentia, qui predicat apud Bononiam, « in glarea fluminis Reni, et habet magnum populum « coram se, et tale fuit predicationis ejus initium : *Beata « gens cujus est Dominus Deus ejus, populus quem « elegit in hereditatem sibi.* » — Idem dicebat de fratre Jacobino. Idem illi de isto. Mirabantur astantes, et, curiositate ducti, nuntios mittebant nonnulli, ut istorum quæ dicebantur cognoscerent veritatem. Cumque veraciter hec omnia repperissent, indicibiliter mira-

bantur. Et, secularia negotia deserentes, ordinem fratrum Minorum et fratrum Predicatorum multi ingressi sunt¹. »

Porro de quolibet eventu, vel minimo, quid ipse sentiat nobis ingenue prodit Salimbene. De quodam « navigio, » id est canali, a Parmensibus facto, hanc profert sententiam : « Item quoddam navigium fecerunt in precedentibus annis ; sed parvi valoris fuit. Per antiquum enim alveum descendebat usque ad villam cardinalis Geraldii Albi, — que et villa mea fuit aliquando, quia in illa possessiones multas habebam, et dicebatur Gainacum, — et in inferiori parte illius ville tortuositatem quamdam faciebat, ut non iret Colurnium² sicut prius, sed per villam Frassenarie naves duceret. Verumtamen et per Colurnium ibat, et per Frassenariam parvi valoris erat. Item *melius ego scirem navigium ordinare, ad Parmensium utilitatem, si haberem dominium totum plenum*³. »

Alibi de correctionibus, quas papa Innocentius tertius officio adhibuerat ecclesiastico, ita opinatur : « Hic etiam officium ecclesiasticum in melius correxit et ordinavit, et de suo addidit, et de alieno dempsit. Nec adhuc est bene ordinatum, secundum appetitum multorum, et etiam se-

¹ Fol. 239 r°-v^o ms., p. 37 edit.

² *Colorno*, hodie in provincia et *circondario* Parmae.

³ Fol. 425-426 ms., p. 291 edit.

cundum rei veritatem, quia multa sunt superflua, que magis tedium quam devotionem faciunt tam audientibus quam dicentibus illud: ut prima dominicalis, quando sacerdotes debent dicere missas suas, et populus eas expectat, nec est qui celebret, occupatus in prima; — item dicere XVIII psalmos in dominicali et nocturnali officio, ante *Te Deum laudamus*, et ita estivo tempore, quando pulices molestant, et noctes sunt breves et calor intensus, ut yemali, non nisi tedium provocat. Sunt adhuc multa in ecclesiastico officio, que possent mutari in melius, et dignum esset, quia plena sunt ruditatibus, quamvis non cognoscantur ab omnibus ¹»

Rerum profecto eam, vel minimarum, curam et sponte adhibitam aestimationem, potiore multo ducimus, ad integram historiae veritatem de omni re consequendam, quam aridam illam annorum et rerum enumerationem, qua una laude plerique ejusdem temporis auctores chronicas suas insignire soliti sunt.

§ 2

QUAE FUERINT EJUS PRIORA OPERA

Priusquam magnam inchoavit chronicam, de qua disserimus, manum, ut ita dicam, ingeniumque exer-

¹ Fol. 220 ms., p. 3 edit.

cuerat, aliorum chronicas transcribendo et corrigendo : « Similia fecimus in multis aliis cronicis, que a nobis et scripte et edite et emendate fuerunt ¹. »

Plures etiam composuerat in variis generibus tractatus, praecipue librum *De Tediis*, quem est veri simile versibus scriptum esse, sicut similiter inscriptum carmen, a Gerardo Pateclo editum.

Ceterum non injuria credere licet a Fratre Salimbene poëticam artem tentatam esse : immo, nonnullos versus, sine auctoris nomine chronicae immixtos, ei fortasse assignare possimus. Nam illorum plurimi adeo mediocres apparent, ut Salimbene, quem in omni iudicio non inelegantem fuisse comperimus, eos aliunde collegisse, quos laudaret, non videatur. Quos tamen si, ut arbitramur, ipse composuit, nimia indulgentia, ut solent auctores et patres, aestimavisse potuit.

Quasi prospexerit et auguratus sit e suis operibus unam sibi futuram superstitem magnam chronicam, in eam complures, voluerint noluerint, ex prioribus libris inseruit, ut tractatum *De corpore Domini*², librum *De Prelato*³, etc.

¹ Fol. 219 ms., p. 2 edit.

² Fol. 350 v° ms., p. 162 edit.

³ Fol. 246 v° ms., p. 401 edit.

§ 3

QUAE FUERINT CHRONICAE ORIGINES

In prima Chronicae parte, quam omnino neglexit editor Parmensis, Salimbene, ut ipse fatetur¹, cum Sicardi episcopi Cremonensis chronicam² plerumque secutus est, tum aliis chronicis minus accuratis est usus, in quibus coactus est « ordinare et meliorare, et addere et demere, et grammaticam bonam ponere³. » Cum autem deficit Sicardus (anno MCCXII), chronicas eas pergit adhibere, quarum sunt « verba inculta et rudia et grossa et superflua, que etiam in multis locis « grammaticam non observant, sed ordinem ystorie « habent congruum⁴ ».

Quae autem fuerint istae chronicae dijudicare poterimus e quibusdam Annalibus, quae eodem tempore quo Fratris Salimbene historia, et in eodem loco, ut est veri simile, scilicet in Regiensi conventu, compositae sunt : *Memoriale dico Potestatum, consulum, et rectorum civitatis Regine*, a Muratorio editum⁵.

¹ « Hic verba Sicardi episcopi defecerunt. » Fol. 219 ms.

² Sicardi chronica edita est apud Murat., *Scriptores*, t. VII, col. 529.

³ Fol. 219 ms., p. 1 edit.

⁴ Ibidem.

⁵ T. VIII, col. 1073.

Hujus enim operis auctor, quotiescumque eadem quae ipse Salimbene, iisdemque fere verbis, refert, se confitetur e *registro Communis Regii* res enarratas colligere. Ex eodem credere licet fonte eadem Fratrem Salimbene hausisse ¹.

Quomodo chronicarum verba « melioraverit et ordinaverit » sequenti exemplo ostendemus, in quo hinc *Memoriale Potestatum*, illinc Chronicam nostram, conferimus :

MEMORIALE ²

Et vinee gelaverunt et Paudum, ita quod milites equitabantur super glaciam dicti Paudi, et bagordabant, et cum carris et trazis transibant Paudum, et femine balabant super dictam glaciam, et dictum gelum duravit duos menses.

SALIMBENE ³

Et illa yeme fuit maxima nix et gelu valde intensum, ita quod vinee sunt destructe et Padus congelatus, super quem et mulieres faciebant choreas, et milites in hastiludio discurrebant; sed et rustici cum plaustis, birotis, et traçis, Padum transibant. Et duravit predictum gelu per duos menses.

Verum non is erat Salimbene qui alterius auctoris vestigiis serviliter insisteret. Plurima enim ad ea quae mutuabatur addidit, praesertim ab anno circiter

¹ Vide A. Dove, Die Doppelchronik von Reggio. Leipzig, 1873.

² Sub anno 1216.

³ Fol. 220-221 ms., p. 4 edit.

MCCXXIX, quae ipse aut viderat aut audiverat. Unde ejus Chronica majorem trahit cum utilitatem, tum auctoritatem.

§ 4

DE OECONOMIA CHRONICAE

Fatemur, — nec est, ut in tertio decimo saeculo, mirandum, — chronicam Fratris Salimbene non esse ut ita dicam, *compositam* : quod non modo in univ-ersum, sed et de singulis chronicae partibus, dic, potest.

Simplicissimam quidem narrationis formam et dispositionem exhibet, cum singulorum annorum res ex ordine videatur describere. Sunt igitur quot anni, tot capita, quorum tamen fallacibus exordiis non est credendum. Quemadmodum enim Montanius noster, in quolibet eximii sui libri capite, de omni re loquitur, excepta una, scilicet de qua titulo se pollicitus est locuturum, sic et Salimbene saepius res maximi momenti, in ipso capite quo memorandae erant, omnino praetermittit, eas autem obiter, multo prius aut posterius, exponit. Scilicet, ut Quintiliani verbum usurpem, ingenii sui voluptati semper indulget. Ideo digressionibus bundat Chronica, quarum una alteram gignit, et altera

tertiam. Inde se paululum vagatum esse confitetur Salimbene, et ad primam materiam, ad annalium ordinem, revertitur.

Exemplum inter multa unum afferemus.

Anno MCCXXIX, post proelii apud sanctum Caesarium facti narrationem, adjicit Salimbene e suis propinquis unum in campo occidisse. Inde longius de familia sua loquitur, immo integram avorum seriem evolvit, de qua se his verbis postea excusat : « Ecce genealogiam parentele mee preter intentionem meam descripsi..... Ex quo autem inchoaveram eam, visum fuit mihi eam congruum esse perficere ¹ »

Sed illa digressio etiam complures alias amplectitur. Nam postquam, genealogiae cursu, in suum ipsius nomen Salimbene incidit, nominis originem explicat, hinc tentamenta refert patris sui ad recuperandum a monasterio filium. Tum, occasione cujusdam urbis per quam fugiendo transivit, de Friderico secundo et de Johanne, Hierosolimitano rege, disserit. Inde ad suae vitae historiam redit, plura, quae sibi acciderint, memorat, inter quae visionem quamdam, cui longam contra Guillelmum de Sancto Amore miscet orationem. Postea quibus in urbibus habitaverit, ante suum in Galliam iter, recenset. Postremo genealogiam in-

¹ Fol. 230 v° ms., p. 23 edit.

erruptam persequitur. Qua absoluta, ordinem Chronicae repetit unde digressus erat, id est, ab anno MCCXXIX, post Caesariense proelium.

§ 5

QUA ARTE NARRAVERIT SALIMBENE ET DEPINXERIT

Quod si chronicam Salimbene male *composuit*, et ut ait Horatius, « ponere totum » nesciit, res singulas inconsulta quidem, sed tamen maxima arte narravit, hominesque, quorum acta referebat, mire depinxit.

Sit exemplo narratio illa, inter tot alias eximia, singularis certaminis, quod fuit Carolo Andegavensi cum quodam Campanensi milite, antea in campo clauso invicto. Ambos adversarios, adeo res acriter narratur, ante oculos habere tibi videare, et congressus fragorem audire: « ... cum quilibet ex parte sua paratus staret ad pugnam, post tertium sonitum tube ceperunt discurrere, et pariter sunt congressi; et ita fortiter fortis impegit in fortem, quod mirati sunt universi, nec tamen de dextrariis ceciderunt, nec motus est aliquis de sella dextrarii sui¹... »

¹ Fol. 459 v° ms., p. 356 edit.

Alterum addere satis erit narrationis exemplum, quod ex parte Chronicae a Parmensi editore omissa decerpemus¹. Agitur de quadam evocatione a papa Innocentio quarto tentata : « Hic (papa Innocentius IV), dum quadam die populo predicaret, consideravit quemdam scolarem verba sua deridentem, et, finita predicatione, habuit eum seorsum secreto in camera sua, et quesivit ab eo cur de verbis divinis risisset, cum sint animabus salvandis utilia. Et respondit scolaris quod verba que dixerat verba erant, ipse vero opera demonstrare sciebat, ut mortuos suscitare et demonibus predicare. Et cognovit papa, eo manifestante, quod nigromanticus esset et quod Toleti studuerat, et rogavit eum quod quemdam suum amicum defunctum ei resuscitare deberet, ut cum eo haberet familiare colloquium, et de statu anime sue ab eo posset inquirere. Et elegerunt locum desertum et secretum in Roma, ad quem papa, quasi sub occasione spatiandi, accessit, et precepit sociis ut ab eo diverterent, et expectarent quousque iret ad eos. Et crediderunt quod descenderet ad requisita nature, et fecerunt ut dixerat. Suscitavit igitur ei Besmantie archiepiscopum, sub illa pompa et vana gloria qua solitus erat venire ad Curiam : nam primo veniebant pueri, qui hospitia prepararent, postea

¹ Fol. 220 v° ms.

somarii in magna copia, cum thesauris, deinde domicelli ad ministrandum docti, demum milites, subsequenter ipse cum capellanis multis. Cumque ab eo quereretur nigromanticus quo tenderet, dixit quod ad Curiam ibat, ad papam Innocentium amicum suum, qui eum videre volebat. Cui scolaris ait : « Hic est Innocentius amicus tuus, qui a te vult cognoscere qualiter tibi sit. » Cui ille dixit : « Male mihi est, quia damnatus sum propter pompam et vanam gloriam meam et alia que commisi peccata, nec penitentiam feci, et ideo cum demonibus sum deputatus, et cum his qui ad infernum descendunt. » Finitis igitur hinc inde colloquiis mutuis, disparuit visio, et papa ad socios est reversus. »

Non equidem res augere mihi videbor, nec majora veris dicere, si contendam hujus narrationis quas habitum et incessum haud multum ab Herodoti more stiloque dissentire. Nulli enim rectius quam fratri Salimbene laudem eam convenire patet, qua Herodotum Quintilianus commendavit, quem *dulcem* fuisse scripsit, *candidum* et *effusum*.

Nec minorem artem ostendit Salimbene in effingendis personis moribusque hominum, quam in componenda et exornanda rerum narratione. Nihil prorsus omittit, neque corporis bona malave, neque totius speciem personae, neque ingenii dotes, neque intimos de

republica aut religione sensus, immo ne minimarum quidem studia rerum, quibus propria hominis indoles patefiat. Unus « personam habet prelati¹, » alter « vultum Pauli², » id est, apostoli Pauli. Hic Imperatori favet, ille Ecclesiae, alius Joachyta vehementer creditur. Jacobinus erat « more Parmensium valde superbus³, » Boncompagnus « more Florentinorum, trufator maximus⁴. » Hic optime *miniabat*, ille quam peritissime *scacchis* ludere solebat. Saepe etiam brevis fabella vivam personae imaginem absolvit.

Nonne haec insigni splendore Friderici secundi pictura eminet: « Callidus homo fuit, versutus, avarus, luxuriosus, malitiosus, iracundus; et valens homo fuit interdum, quando voluit bonitates et curialitates suas ostendere: solatiosus, jocundus, deliciosus, industrius. Legere, scribere, et cantare sciebat, et cantilenas et cantiones invenire. Pulcher homo, et bene formatus, sed medie stature fuit... Item multis linguis et variis loqui sciebat, et, ut breviter me expediam, si bene fuisset catholicus et dilexisset Deum et

¹ Fol. 439 v° ms., p. 318 edit.

² Ibidem.

³ Fol. 463 ms., p. 360 edit.

⁴ Fol. 239 v° ms., p. 38 edit. Parmensis editor verbum « more » omittit, itaque sensum omnino adulterat. — Eadem hodie Florentini fama fruuntur.

Ecclesiam et animam suam, paucos habuisset in Imperio pares in mundo¹.»

Neque minus excellit Ludovici noni pictura, quem certe non dici potuit « non bene fuisse catholicum. » Hunc ipse viderat Salimbene, talibusque verbis effingit, quae quidem a seniore de Joanvilla prolata credas : « Erat autem Rex subtilis et gracilis, macilentus convenienter et longus, habens vultum angelicum et faciem gratiosam. Et veniebat ad ecclesiam fratrum Minorum, non in pompa regali, sed in habitu peregrini, habens capsellam et burdonem peregrinationis ad collum, qui optime scapulas regias decorabat. Et veniebat non eques, sed pedes. Et fratres sui germani, qui tres comites erant,— quorum primus Robertus, ultimus Karolus dicebatur, qui fecit magna et laude dignissima,— consimili humilitate et habitu sequebantur... Nec curabat Rex de comitiva nobilium, sed magis de orationibus et suffragiis pauperum... Revera magis erat dicendus monachus quantum ad devotionem cordis, quam quantum ad arma bellica miles². »

Porro, nisi jam id pateret quod erat demonstrandum, etiam regis Hierosolymitani Johannis³, multorumque aliorum, simili arte expressas, imagines laudare possimus.

¹ Fol. 354-355 ms., p. 166-167 edit.

² Fol. 302 ms., p. 94 edit.

³ Fol. 225 ms., p. 16 edit.

§ 6

DE STILO CHRONICAE

Non equidem contendam Fratrem Salimbene pure et emendate locutum esse. Nullo tamen pacto mihi cum eo comparandi videntur plurimi latinarum chronicarum auctores, quos idem genuit saeculum. Nemo profecto negabit ejus clarissimam esse linguam, qua in laude valde excellit praestatque ceteris, nec est laus ulla gravior. Sane submissius dicere solet quam elatius, minimeque a vulgari sermone, et a popularibus verbis, abhorret, velut cum dicit aliquem tantum de re quadam curare « quantum de quinta rota plaustris, » aut « quantum de cauda caprae¹. » Neque *merdilatis* eos arguere dubitat qui parum habeantur munifici.

Sed, apud Salimbene, ea consuetudo vulgariter et interdum sordide loquendi, optime convenit cum acerrimis etiamque lepidissimis imaginibus. Nemo unquam suavius de pueris locutus est, quos dicit non posse vi-

¹ « ... tantum de timore Pelavicini quantum de cauda capre curabat. » Fol. 462 ms., p. 359 edit.

vere « sine applausu et gestu et letitia faciei et blanditiis bajularum et nutricum suarum¹. »

Lombardos argute cum anguillis comparat : « Quando (Fridericus) habebat eos (Lombardos) ex una parte, perdebat eos ex altera. Obliqui enim sunt valde et lubrici, dum aliud locuntur et aliud agunt : ut, si velis anguillam aut murenulam strictis tenere manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur². »

Alias de iisdem Lombardis non minus acute : « De pace Lombardorum parum confido, quia sic est de pace eorum sicut de ludo puerorum, quando ponunt et superponunt manus super genua sua : quia, dum quilibet vult victor existere, extrahit manum de inferiori parte, et superponit alterius manui, ipsum percussiendo, et sic se existimat habere victoriam³. »

Sunt etiam imagines quaedam, quibus praecipue gaudet Salimbene, et quas numquam in orationem inserere omittit. Ita cum verbo « tremere » — quod etiam atque etiam in *Chronica* occurrit — semper et ubique illud conjungitur : « sicut juncus tremit in aqua. » Affluunt et vocabula ex ludo *scacchorum* deprompta. Quapropter studiose Salimbene refert quod

¹ Fol. 355 v° ms., p. 168 edit.

² Fol. 352 ms., p. 163 edit.

³ Fol. 455 v° ms., p. 348 edit.

jocose dicebatur de discordiis inter reginam Constantiam et imperatorem Henricum sextum : « Si quis modo diceret Regi scacchum, Regina non defenderet eum¹. »

Ut breviter quid sentiamus de fratris Salimbene stilo exponamus, is hujuscemodi nobis videtur esse, qui plebeii sermonis vitia simul virtutesque referat : vitia, cum saepius « inornata et dominantia », ut ait Horatius, immo etiam, cruda nonnumquam et sordida verba adhibeat ; virtutes autem, magnam scilicet imaginum translationumque copiam, quasi e vivo fonte scaturientem, et rebus colorem vitamque, si fas dicere, admoventem, nativam praesertim simplicitatem et naturalem quemdam cursum, eo pluris in auctore nostro ducendum, quod est quasi ingenuitatis et veritatis nota Chronicae impressa.

¹ Fol. 359 ms., p. 175 edit.

CONCLUSIO

Cum eam fuisse constet fratris Salimbene et indolem et scribendi rationem, fieri non potuit quin, ut rerum narrator, ita et aestimator fuerit.

Unde fit ut nobis hodie liceat de historia tertiidecimi saeculi multo melius certiusque judicare, quippe qui non modo quae fuerint res tam longinquae a nobis tamque a recentibus differentes, videamus, sed etiam quomodo eas ipsius saeculi aequalis ex animo, bona fide, suaque sponte aestimaverit.

Res autem hujus temporis nulla est, quam Salimbene narrando non attigerit. Nos profecto quam plurima docet de intima Italicarum civitatum historia, de

cujusque municipali constitutione, de propriis incolarum moribus et factionibus, eorumque erga Imperium aut Ecclesiam fictis sincerisve sensibus. Nullus enim annalium scriptor nos altius in mediam tertiidecimi saeculi historiam inducit, ita ut rationes etiam multiples et secretas penitus causas penetrare possimus et perspicere.

Nostro quidem Salimbene duce, cum singula ordine persequimur, tum popularibus sensibus, de una eademque re, de uno eodemque viro, in dies commutatis, quasi intersumus. Videas praecipue quae Chronica de Carolo Andegavensi ejusque militibus referat. Primum enim, anno MCCLXXXII¹, Siculorum in Gallos seditionem breviter memorat, nec sine quadam admissorum in eos facinorum vituperatione. Posterior, sub anno MCCLXXXIV, postquam Carolum narravit a Parmensibus duo millia florentinorum aureorum dono accepisse, haec Salimbene adjicit : « Puto quod et alie civitates manum ei porrexerunt adjutricem. Inter istos duos reges, scilicet Karolum et Petrum Aragonum, pro regno Siculorum habendo, graves insidie versabantur. Finis istorum ignoratur adhuc. Agitur nunc annus MCCLXXXIV, quando hec scribimus, in mense septembris, in festo Exaltationis sancte Cru-

¹ Fol. 421 v° ms., p. 281

cis. Et qui diligunt regem Aragonie multa bona dicunt de eo : qui vero regem Karulum diligunt, ex eo faciunt istud idem¹. » Jam igitur inter regem Aragonensem et Carolum Andegavensem, quamquam hunc papa Martinus tuebatur et adjuvabat, pariter quasi dividi hominum in Italia studia videmus. — Ceterum regem ipsum Carolum, ejusque fortitudinem eximiam, semper et ubique Salimbene laudavit, ut in narratione illa singularis certaminis, quam supra memoravimus². — Sed, post Caroli mortem, anno MCCLXXX, in fine Vaticani codicis, acerbissima idem Salimbene convitia in Gallos effundit, quos gaudet a rege Petro devictos esse, multos etiam oculis privatos : « quod dignum et justum fuit », inquit. Inde in Gallos invehitur : « superbissimi sunt.... et qui omnes nationes de mundo contemnunt, et specialiter Anglicos et Lombardos, et inter Lombardos includunt omnes Italicos et Cismontanos; et ipsi revera contemnendi sunt, et ab omnibus contemnuntur..... Postquam Gallici bene biberint, totum mundum uno ictu se credunt posse devincere et involvere; sed decipiuntur³. »

In haec et talia verba quasi erumpere videtur vis

¹ Fol. 429 ms., p. 298 edit.

² Vide supra, p. 51.

³ Fol. 491 v° ms., p. 398-399 edit.

odii quaedam diutius intra Itatorum animos coercita. Qua quidem cognita, rerum causae, ut ita dicam, eliciuntur. Ea est enim illius, in scribenda historia, rationis utilitas, ut, non res modo singulas memoriae tuae mandare possis, sed etiam rerum spectaculo credas te adesse, et cum actoribus, quasi redivivis, familiariter versari, ab eisque ipsis quid sentiant aut quare hoc aut illud agant accipere.

Quid autem de religiosis Ordinibus eorumque historia dicam? Namque multos conventus noster invisit Salimbene, in multis vero etiam ipse habitavit: de quibus omnibus diligenter et copiose in Chronica loquitur. Diligentius etiam omnes Ordinis sui generales ministros nobis depingit, et liberam de cujusque, in Ordine regendo, consilio, aut, in corrigendo, voluntate, sententiam profert. Nusquam sane de ecclesiasticis rebus tot tantaque reperias; nusquam melius et eruditius docearis quomodo assiduum eo tempore Ordinum inter se, et cum saecularibus presbyteris, motum sit certamen, et quae fuerint hujus aemulationis aut secretae origines aut manifestae causae.

Sed jam ad propositi finem nobis videmur pervenisse, quum id tantum voluerimus dijudicare, quae fides fratri Salimbene habenda esset, quatenus ei credendum, ut inde ostenderetur quantum valeret ejus Chronica ad illustrandam tertiidecimi saeculi histo-

riam. Nulli profecto licebit aetatis hujus historiam describere, nisi prius fratris Salimbene Chronicam diligenti manu tractaverit.

Si quaesieris quis alius auctor cum Salimbene comparari possit, nomina jucundissima protinus menti occurrent. Nam interdum in lectoris memoriam Herodotum reducit, saepe Rabelaisium, ut ita dicam, praecurrit, saepius etiam Montanium. Sed cum aequali suo, seniore de Joanvilla, planius mihi congruere et quadam studiorum et stili cognatione conjunctior esse videtur.

VIDI AC PERLEGI :

LUTETIAE PARISIORUM, IN SORBONA

a. d. XI Kal. nov. ann. MDCCCLXXVII

FACULTATIS LITTERARUM IN ACADEMIA PARIENSI

DECANUS,

H. WALLON

TYPIS MANDETUR :

Académie Parisiensis, Rector

A. MOURIER

APPENDIX

APPENDIX

APPENDIX

CODICES VATICANAE 1500

TRIPLEX

TRIPLEX

(Manuscript description text, extremely faint and illegible)

APPENDIX

CODICIS VATICANI 7260

PRIMA PARS

A PARMENSI EDITORE OMISSA

[Manuel, imperator Con]stantinopolitanus¹, ma[ximam] Venetorum multitudinem, per totam Greciam dispersorum, in unius diei spatio² cepit, sicut aves ab absconso venatorio laqueo capiuntur, eo quod inter³ ceteros Latinos, in

¹ Sic incipit folium, hodie primum, quondam 208, codicis Vaticani 7260. Cujus folii *recto*, in superiore margine, sequentes legas rubricas: *Quod Manuel, imperator Constantinopolitanus, maximam Venetorum multitudinem cepit. — Quod Lombardi contra Imperatorem novam civitatem edificaverunt, quam, ab Alexandro papa, Alexandriam vocaverunt. — De obsidione Ancone. — Quod m. c. LXXI°, beatus Thomas Cantuariensis, sub Artaldo, rege Anglie, subiit passionem. — Quod marchio Montisferrati accepit filiam regis Jerusalem in uxorem. — Quod exercitus Imperatoris vincitur a Lombardis.*

² *Ms.*: spatia.

³ *Chronica Imperatorum, ex Murat.*: in.— *Chronicam Imperatorum, sub nomine Sicardi, ex codice Estensi Muratorius edidit (Script., II 523.)*

Imperatoris gratiam constitutos, insultum, zelo invidie, fecerunt; et plagis affectos reliquerat¹ semivivos.

Quocirca Veneti, cum multitudine magna virorum² et centum galeis, Romanie insulas intrantes, quasdam ceperunt. Sed, apud Chyo yemantes, peste fere omnes mortui sunt. Qui autem superstites redierunt ducem proprium occiderunt.

Anno Domini M^o. C. LXVIII°, *ut adimpleretur quod in Proverbiis dicitur*: « Non erit illa cui casibus accidit una »³, Lombardi *contra Imperatorem* coloniam, id est novam colonorum habitationem, facientes, eam ab Alexandro papa Alexandriam vocaverunt, alii Civitatem Novam, Papienses vero Paleam, usque in hodiernum diem, appellant.

Eodem quoque anno Romani, vires resumentes, Albanum expugnaverunt, et, expoliantes bonis omnibus, incenderunt.

Anno Domini M^o. C. LXXI°, *beatus Thomas Cantuariensis archiepiscopus, sub Artaldo rege Anglorum, subiit passionem, in provincia Anglie, ante altare, in festivitate Innocentium, a militibus regis*⁴.

Anno Domini M^o. C. LXXII°, Christianus archicancellarius, qui erat archiepiscopus Magontinus, Anchonam cum Venetis obsedit, et in tantum obsessos artavit ut immundas carnes et coria condita, ceteraque illicita vel immunda, comederent, et caput asini centum quadraginta denarios venderent. Et tamen invicti⁵ viriliter restiterunt, et, refocila-

¹ *Murat.*: reliquerant.

² *Ms.*: virorum.

³ Litteris *italicis* notavimus quidquid in Chronica Imperatorum, — quantum potest ex Muratorio judicari, — deficit.

⁴ Confer *Memoriale Potestatum Regiensium* (A. Dove, Die Doppelchronik, p. 148).

⁵ *Murat.*: etiam victi, *pro*: invicti.

tos a Manuele Constantinopolitano pecunie thesauris, de manibus persecutoris liberavit eos Dominus.

Anno Domini M^o. c. LXXIII°, rediens Imperator in Ytaliam, Segusiam destruxit Paleamque obsedit, nec messuit, nec quicquam *utile* in horrea reportavit.

Anno Domini M^o. c. LXXV°, cum Lombardi contra Imperatorem apud Casteçium congregati fuissent, eos, redditis gladiis, subjugavit, et in deditione Imperio digna recepit.

Circa hec tempora, victoriis gloriosis magnificus, quamvis leprosus, Balduinus, rex Jerosolimitanus, Guilielmo, primogenito¹ marchionis Guilielmi de Monteferrato filio, sororem suam *Sybillam*² tradidit in uxorem. Erat enim spetie decorus, vir militaris, miles strenuus, virtutibusque armatus, viribus approbatus. Cui cum Rex infirmus et elephantiosus coronam vellet imponere, Guilielmus renuit, Jopensem tenens jure successorio comitatum. Sed in custodia regnum tenuit universum, et filium genuit elegantem, nomine Balduinum, qui, avunculo rege patreque defunctis, in regem postmodum coronatus est, licet etate minor : qui *quamdiu* in tutela fuit Templariorum, ad³ regni tutelam Raymundus, comes Tripolitanus, a baronibus vocatus est.

Anno Domini M^o. c. LXXVI°, apud Lagnianum⁴ dimicans exercitus Imperatoris a Lombardis vincitur. O rota fortune, que nunc humiliat, nunc exaltat! Immo, non fortuna sed Dominus est, qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit, Dominus pauperes facit et ditat, humiliat et sublimat.

Anno Domini M^o. c. LXXVII°, videns Imperator quia non

¹ Ms. : progenito.

² Vide infra, sub anno MCLXXXVII.

³ Murat. : templariorum. Ad...

⁴ Murat. : Lignianum.

in fortitudine sua roborabitur¹ vir, videns quia Deus exaltat humiles et deponit potentes, considerans quod Ecclesiam suam fundavit supra firmam petram et porte Inferi non prevalebunt adversus eam, humiliavit se sub potenti manu Dei, et pacem composuit, apud Venecias, cum Alexandro pontifice, et, cum segregatus fuisset a gremio matris Ecclesie, reconciliatus est Ecclesie universali. Ubi et cum Lombardis, ad sex annos, et cum rege Siculo, ad xv annos, treugam fecit. Et tunc fames in Ytalia fuit.

Quo anno Christiani cum Saracenis ultra mare pugnaverunt, et obtinuerunt quia septem milia Christianorum xxx duo milia Saracenorum fugaverunt et superaverunt, *juxta promissionem quam Dominus facit, Levit., xxvi: « Si in preceptis meis ambulaveritis et mandata mea custodieritis et feceritis ea, persequemini inimicos vestros, et corruent coram vobis. Persequentur x de vestris centum alienos, et centum ex vobis decem milia. Cadent inimici vestri in conspectu vestro gladio. »*

Imperator igitur in Alamania rediit, et Apostolicus Romam adiit.

Circa tempora ista Constantinopolitanus imperator marchioni Guilielmo de Monteferrato mandavit ut unum de filiis suis Constantinopolim mitteret, cui filiam in matrimonio copularet. Tunc temporis Conradus et Bonifacius uxores habebant, Fridericus clericali cingulo militabat, qui

¹ Hinc initium capit pars folii 208 *versa*. In superiore margine has legimus rubricas: *Quod Imperator reconciliatus est Ecclesie, et cum papa Alexandro pacem fecit. — Quod Christiani Saracenos debellaverunt et ceperunt. — Quod Manuel imperator filio marchionis Montisferrati filiam dedit uxorem, et regem Thessalonie fecit. — Quod papa Alexander universale concilium celebravit. — De Andronico et de malitiis ejus. — Quod Imperator pacem cum Lombardis fecit apud Constantiam civitatem. — De nuptiis regis Henrici, que Mediolani celebrate fuerunt.*

postmodum fuit Albensis episcopus: magnanimiorem effecit prosapia generis quam ordo exigeret episcopalis. Misit ergo Constantinopolim etate minorem, adolescentem specie decorum et aspectu venustum. Cui Manuel filiam Kyramariam in uxorem tradidit, eumque *in* regem Thessalonice *diademate* coronavit.

Anno Domini M^o. C. LXXIX°, Alexander papa unive[rsale] con]cilium celeb[ravit], in quo canones statuit et promulgavit.

Anno Domini M^o. C. LXXXI°, Lucius papa creatur. Pro Tusculano Romanos acriter impugnavit.

Successit Manuelli Constantinopolitano puer Alexius, filius ejus, quem¹ post Almaton de principis filia genuit Antiocheni. Hunc, cum duobus regnaverit annis, occidit Andronicus, et regnavit tribus annis. Qui quoque, iniciata iniquitate, et Imperatricem, matrem pueri, et Raynerium, Imperatoris generum, cum uxore, occidit. Denique multos Grecos nobiles interfecit, sed et plurimos excecavit.

Anno Domini M^o. C. LXXXIII°, Imperator *Fridericus* cum Lombardis pacem composuit et fecit apud Constantiam, *in curia sollemni VII° Kal. Julii*².

Anno Domini M^o. C. LXXXIII°, Lucius papa Veronam venit, imperante Friderico, *et obiit predictus papa Verone*³.

Anno Domini M^o. C. LXXXV^o⁴, Imperator, in Ytaliam veniens, Cremam, in odium Cremonensium, reedificavit.

Eodem anno Urbanus papa creatur.

¹ Ms. : qui.

² Vide *Memoriale Potestatum* (Murat., *Script. VIII*, col. 1076, A B).

³ Vide *Memoriale Potestatum* (Murat., *Script. VIII*, col. 1076, A).

⁴ Ms. : M^o. C. LXXXIII°.

Eodem anno terremotus non modicus fuit in Ytalia.

Et exercitus Guilielmi, regis Siculi, contra nequitiam Andronici se armavit, et Duratium et Thessalonicam cepit. Sed recepti¹ capti sunt, vel redierunt confusi.

Eodem anno nuptie regis Henrici et Constantie, Rogerii quondam Siculi regis filie, Mediolani celebrate fuere.

Eodem anno dominus Prendiparte, potestas Bononie, misit milites ad imperatorem Fridericum, apud Cremanam².

Eodem anno obsesa fuit Faventia a Bertoldo, cancellario imperatoris Friderici³.

Anno Domini M^o. C. LXXXVI°, imperator Fridericus quoddam castrum Cremonensium, quod Manfredi⁴ nomine vocabatur, omnino destruxit.

Eodem anno Andronicum ignominiosa morte Ysachius interfecit: qui regni oblinuit principatum, et sororem suam Hermem Conrado, sepe dicti marchionis filio, in matrimonio copulavit. Qui Imperatoris et imperialis urbis Urana impugnatori caput monomachus amputavit, et ab hoste illo Greciam liberavit. Sed tamen invidiam et odium multorum incurrit. Quocirca, ut Grecorum versutias evitaret, navem ascendens, sepulcrum Domini visitare proposuit⁵.

Anno Domini M^o. C. LXXXVII°, Jerusalem a Saladino, in

¹ Murat. : iis receptis.

² Confer *Memoriale Potestatum* (Murat., *Script. VIII*, col. 1076, B.

³ Confer *Memoriale* (*Ibidem*).

⁴ Hinc fol. 209, cuius in superiore margine legas: « Quod M^o C. LXXXVII° Jerusalem a Saladino, in mense Julio, capta est, et terra Domini ab infidelibus occupata. — Quod Conradus, marchio Montisferrati, factus est princeps in Tyro, et viriliter contra Saladinum defensavit christicolas. — Quod Saladinus multas christianorum terras occupavit et cepit.

⁵ *Chr. imp.*, ex Dove (*Die Doppelchronik*, p. 112).

*mense julio*¹, capta est, et terra Domini ab infidelibus occupata. Causa hujus invasionis fuit iniquitas Christianorum. Cum enim inter Saladinum et Jerosolimitanum regem pax firmata fuisset, eam Christiani, jussu Rainaldi principis Montis Regalis et domini Vallis Hebron, caravannas Saracenorum capientes, nequiter violarunt. Alia causa fuit discordia regis Guidonis et Raimundi² comitis Tripolitani : causa vero discordie fuit invidia vel indignatio, quia Sibilla regina, defuncto marito, Guidoni Pictaviensi nupserat, et, defuncto filio, coronam dederat peregrino, preter ipsius comitis assensum et aliorum baronum. Modus occupationis hic fuit : Saladinus, Terram ingrediens, primo Tabariam vel Tyberiadem obsedit. Rex Guido in Marscalia castrametatur. Audi presagium vicine cladis indicativum : cum ea nocte Heraclio patriarche, sub tentorio, in matutinis, lectio legeretur, locus occurrit de archa federis, que olim capta fuit a Philisteis. Mane facto pugnant³ : comes Tripolitanus aufugit; Rex et sancta Crux, et sepe dictus marchio Guilielmus, senior de Monteferrato, qui, causa peregrinationis, et pro nepotis supradicti custodia, terram Sanctam adierat, ceterique barones unanimiter et populus capiuntur. Christianorum acies⁴ superantur. Deinde Tabaria capitur. Rainaldus predictus, actor sceleris, Saladini gladio⁵ decollatur. Ad hec et Achon, Sydon, et Beritus, et Biblum⁶ capiuntur.

Interea, nutu Dei, marchio de Monteferrato Conradus a

¹ Vide *Memoriale Potestatum* (Murat., *Script.* VIII, col. 1076, D).

² Murat. : Boamundi.

³ Murat. : pugnavit.

⁴ Murat. : arces.

⁵ Murat. : jussu.

⁶ Murat. : Biblum.

Constantinopolim, sepulcrum Domini visitaturus, advenit. Et, cognoscens Achon ab infidelibus occupatum, secundo vento, apud Tyrum applicuit. Quem cives, velut acephali, gratanter excipiunt, se et civitatem ejus moderamini supponentes. Saladinus itaque, de Beritho Tyrum accedens, marchionem Guilielmum, Conradi patrem, quem bello ceperat, secum adduxit, ut, pro redemptione patris, redditionem filii pariter haberet et urbis. Et per patrem filio significavit ut, pro ipsius et aliorum quorundam liberatione, redderet civitatem. Cui Conradus respondit quod « nec unum lapidem civitatis¹. » Apropians igitur Saladinus minatus est patrem spiculis transfigendum, et Conradus se primum sagittam in patrem missurum respondet. O felix impietas, que, pro Christianorum salute, patrem telis barbarorum expositum, filiali ommissa reverentia, se jactitat transfixurum! Sed o memora² pia impietas, que amori patris amorem Dei judicat preferendum, sed et ejusdem patris hortatu patrem reputat contemptibilem, et quasi senem nullo pretio redimendum.

Tyro itaque septem diebus obsessa, rediit Saladinus Achonem. Indequē subjugatis Neapolim³ et Nazareth⁴, Caypha⁵, et Cesarea Palestina, Jopen⁶ et Azoto, Gaza simul

¹ Murat. adjicit : daret.

² Murat. : memoranda.

³ Murat. : Nea, ob.

⁴ Hinc fol. 209 vo. In superiore margine legimus : *Quod Christiani ultramarini vindicaverunt se de inimicis suis. — Quod Saladinus multa mala intulit Christianis. — De probitatibus Conradi, marchionis Montisferrati, propter quas Saladinus ab obsidione Tyri recessit confusus, et caudam equo proprio, quem equitabat, fecit Jascidi, volens suos ad vindicandam injuriam animare. — Quod bub Heraclio Crux fuit recuperata, et sub Eractio fuit Sostea scrusalem a Machometinis invasa.*

⁵ Murat. : Capha.

⁶ Murat. : Palestine, Joppe...

et Ascalone, aliisque locis Jerusalem agregatis, eam deditione tributaria subjugavit. Templum Domini, prius a Christianis irreverenter prophanatum, suo more sanctificans, et sanctificatum custodiens, sepulcrum Domini, et in Bethleem presepium¹, custodie Surianorum commisit. Ad hec, plus centum Christianorum milia subjugata *Tyrensibus ante portas ostendit, fecitque illos per vim*² usque Tripolim perducere. Sed, a Tripolitanis et Antiochenis expropriatipenitus³ et abjecti, Armeniam intraverunt, et, usque ad Yconium dispersi, fame, frigore, et nuditate, justo Dei iudicio, ad nichilum redacti sunt, luentes penas propter eam⁴, quam polluerunt, Dei hereditatem.

Et vide quod per Eraclium imperatorem Crux fuit recuperata, sed, sub Eraclio eodem, fuit postea Jerusalem a Machometinis invasa, et tunc⁵, sub patriarcha Eraclio, rursus amissa; preterea, sub Urbano papa recuperata, nunc, sub Urbano, per eosdem barbaros est subjugata.

Interea magnanimus de Monteferrato Conradus, Tyrensis dominus, navali bello his victoriam obtinuerat, et galeas et naves nonnullas etiam de Achonensi portu, Pisanorum auxilio, viriliter eductas et virilius obtentas, et victualia sufficienter, civibus conquisierat. Sed et barbicanam fortius construxerat, expectans victoriosi impetus inimici. Igitur, in mense novembrio, Saladinus ad Tyri obsidionem secundam accessit. Sed, nocte prevenienti⁶, murorum barbacane XL cubiti corruere, memores atque⁷ Tyrii Jericho pluri-

¹ *Murat.* : Sepulcrum autem Domini, et Bethleem custodiæ...

² *Murat.* : abire permisit, et illos...

³ *Murat.* : pedestres *pro* penitus.

⁴ *Murat.* : postea *pro* propter eam.

⁵ *Murat.* : nunc.

⁶ *Murat.* : perveniente.

⁷ *Murat.* : itaque.

mum timuerunt : sed Marchio, non dormitans, viris ac mulieribus arenam ac lapides in gremiis etiam asportantibus, die proxima, per cementarios restauravit. Saladinus arcatores premisit. Marchio Pisanos Achonem direxit, faciens mulieres in specie virorum muros ascendere, ut civitas plena populo videretur. Redierunt Pisani cum victoria, dua, naves deducentes onustas. Impugnavit itaque Saladinus urbem terra marique, presertim cum crederet Marchionem velle pariter et Pisanos aufugere; custodiam galeis indixit : ex quibus v captis, viris nobilibus et piratis, armis et victualibus, onustis, Saladinus, dolore commotus, terrestri bello barbacanam invadit, impugnans eam petrariis et manganis gattis, spiculis, sagittis et telis. Cumque nimium Marchio gravaretur, suis a navali victoria revocatis, terrestri prelio dimicavit, afficiens Saracenos multiplici damno, sine detrimento suorum. Videns itaque Saladinus quod navali bello nequaquam proficeret, jussit ix galeas deduci Berithum. Quas Christiani, viriliter prosequentes, usque adeo coartarunt, quod octo ex illis igne proprio Saladinus comburi fecit agresti, nona litore Sydoniensi confracta. Ergo, stolio Saladini destructo, cernens quod in obsidione proficere non valeret, machinis universis combustis, pridie kal. januarii ab obsidione recessit. Et, in signum meroris, caudam equo proprio, quem equitabat, fecit abscidi, ut sic suos ad vindicandum injuriam incitaret.

Eodem anno Gregorius apud Ferariam papa creatur. Hic fuit vir religiosissimus, cujus mundus, in maligno positus, non fuit presentia¹ dignus : et ideo, cum sedisset vix duo-

¹ Hinc fol. 210, cujus in superiore margine legitur : *Quod imperator F. cruce signatus est, volens cum suis Domino militare; et quod eodem anno Saladinus, Tripoli accedens, in Antiochenum principatum convertit habenas, ubi multas Christianorum terras subju-*

bus mensibus, substulit eum Deus. Hic hortabatur plurimum christianos crucis signum assumere, et ad recuperandum civitatem sanctam Jerusalem et sepulcrum Domini festinare. Imperator igitur victoriosus, Ytaliam sibi et inter se pacatam relinquens, in Alamaniam rediit, et, *zelo Dei accensus*, crucis¹ se et suos, ut Domino militaret, signaculo communivit. Tunc temporis Gregorio Clemens in papatu successit : *obiit Rome.*

Anno Domini M^o. C. LXXXVIII°, cum Tyrenses lignatum vel herbulatum exire, Saracenis occurrentibus, non auderent, fame valida coartati, jussu Marchionis, stolio navali cui preerat Hugo Tyberiadis, Aqotum invadunt : ubi admirandum, qui regem Guidonem ceperat, capiunt, christianos XL de carcere liberantes, et quingentos captivos milites et sergentes², cum immensa pecunia, Tyrum, et copiam victualium, adducentes. Per hujus admirandi commutationem recuperavit Marchio patrem. Ad hec, naves peregrinorum adventare ceperunt. Sed et Margaritus, regis Siculi admiratus, Tyro applicuit cum stolio suo : cujus cum Tyrios pyrate male tractarent, Tyrum exire compulsi, Tripolim applicuerunt, ubi, fame pereuntes, penas pro meritis receperunt.

Eodem anno Saladinus, Tripolim accedens, vidensque se nil proficere posse, in Antiochenum principatum vertit habenas, subiciens Gabulum et Laudiciam, Saonam et Guardiam, Trapessacum et Guasconum, et alia plura. Postea, reversus in Galileam, Belvedhere castrum munitis-

gavit, et in Galilea similia est patratus. — Tunc Imperator comitem Henricum ad Saladinum direxit, monens et monitans ut terram desereret, quam invaserat, Jesu Christi.

¹ Ms. : cruci.

² Murat. : pergentes.

simum, quod fines Jordanis custodiebat, vias Tyberiadis, Neapolim, et Nazareth, angustabat, per inediam¹ compulsi ad deditionem.

Ad hec, duo comites Guilielmi, Siculi regis, cum quingentis militibus et quinquaginta galeis, Tyrum applicuerunt. Advenerunt et alii multi, siquidem² peregrini, cum venerabili G. archipresule Ravennate, Romane Sedis legato. Cum [his] itaque Marchio Saracenorum Sydonis multitudinem forti manu prostravit.

Eodem anno comitem Henricum de Deti magnanimus Imperator, consuetudine imperiali, ad Saladinum direxit, monens et monitans ut terram desereret, quam invaserat, Jesu Christi. Mos enim est Imperii ut inimicis bellum indicat, quia nullum occulte bello consuevit invadere.

Nos autem, rogatu civium nostrorum, in Theotonicam ivimus, ut ab Imperatore castrum Manfredi reedificandi licentiam impetraremus. Sed, spe cassata redeuntes, illo anno castrum Leonis inchoavimus. — *Verba sunt Sycardi, Cremonensis episcopi.*

Anno Domini M^o. c. LXXXIX°, Ubaldus Pisanus archiepiscopus, similiter Apostolice Sedis Legatus, et de omni fere occidentali provincia peregrini, Tyrum applicuerunt. Et, cum eos Tyrus capere non valeret, inter diversos diversa fuere, usque adeo quod, de introitu regis Guidonis³ a Tripoli venientis in urbem, et prohibitione Marchionis, seditio peperit scandalum et civile bellum. Inter peregrinorum multiplicia vota Achon eligitur obsidenda. Invadunt igitur eam in mense augusti, et obsident. Sed et ipsi a Saladino similiter obsidentur, et adeo impugnantur quod nulla erat

¹ Ms. . mediam.

² Murat. : quidem.

³ Murat. : Gaidonis.

eis spes evadendi. Sed ex insperato xl exuacte¹ applicuerunt, et preter eos innumeri milites et barones.

Saladinus itaque Christianos die noctuque, sine intermissione, affligebat. Propterea Marchio et archiepiscopus Ravennas, qui nec ad obsidionem venerant, nec adveniens approbaverant, ab obsessis suppliciter, per Nenorensem episcopum et Turingie langravium, ut ad eorum succursum veniant invitantur. Venerunt, sed invito Marchione, qui Turchorum versutias cognoscebat. Francigene, de se presumentes, ad pugnam approbant exeundum. Pugnatur, et templarii et peregrinorum circiter vii milia prosternuntur.

Sequenti die, Saladinus fecit corpora eviscerari, et in fluvium, ad dolum exaggerandum, et ad corruptionem aeris et aque, demergi.

Post hec, Lombardi marchiones et comites et, plures quingentis, milites applicuerunt : inter quos buza² Cremonensis applicuit, que Cremona fuit fabricata, et ultra mare, pro Terre Sancte subventionem, personis et rebus missa onerata. Ad hec, peregrini consilia inierunt ut Saracenis prohiberent civitatis ingressum pariter et egressum, qui libere a Monte Muscardo patebat. Et, cum non inveniuntur qui vellent illic castrametari, Marchio, ad omnia promptus et audax, ibi castrametatus est : ideoque et a Saladino acrius impugnatus. Scopulos itaque jussit inci di marinos, ut portus ibi fieret, vasa Tyrensia recepturus : qui, usque in hodiernum diem, portus dicitur Marchionis.

Muniunt se peregrini fossatis, ab intus in circuitu et foris effossis, ut, in medio constituti, se ab alterutrius³ faci-

¹ *Murat.* : naves.

² *Murat.* : Bursa.

³ *Ms.* : ulterutrus.

lius tuerentur incursibus. Duces etiam sive rectores, ut omnis amoveretur controversia, prefecerunt, ut Francigene suis, et qui de Imperio imperialibus obedirent. Et ecce xlv galee, que veniunt ex Egypto, in festo sancti Stephani in portu applicant Achonensi. Stupefacti ergo peregrini, terra marive conclusi, elegerunt pugnando potius mori quam sine certamine subjugari. Quos Marchio ad prelia doctus, exanimes factos, sermonibus animat universos, asserens quod galeas Saracenorum penitus conculcaret. Adiit itaque Tyrum in modico galeone, quamvis illa nocte centies ad mortem crutiato ventorum afflictus. Cum itaque Tyriis necessitates exercitus apperuisset, et eos ad armandum galeas animasset, dixerunt : « Parati sumus tecum vivere et in mortem ire. » Et ecce Marchio, in exitu februarii, cum stolio viriliter in portu extitit Achonensi, exonerans Saracenorum vasa, victualibus onusta, pacifice *in facie* eorumdem. Ad hec, cum civitas castellis capienda procul dubio speraretur¹, contrario castella igne a Saracenis comburuntur agresti; sed et due Saracenorum galee navali certamine capiuntur.

Eodem anno felix Imperator, v. habens filios, — Henricum inter ceteros primogenitum², quem fecerat Cesarem, Fridericum Suevorum ducem, Octonem comitem, Conradum, et Phylippum ducem, athletam Christo, — sed cetera³ cum regno et regalibus Cesari commendavit, et, occidentale relinquens Imperium pacatissimum et ordinatum, partes, his comitibus et hoc ordine et hoc, ut scribimus, omine, adiit Orientis. In festo sancti Georgii arripuit iter. Et, exiens de Alamannia, a Ratispona descendit navigio ad partes Austrie,

¹ *Murat.* : superaretur.

² *Ms.* : progenitum.

³ *Murat.* : Atheleitam Christo nuptam, se et ceteros...

exercitu per terram, cum equis et curribus, comitante. Deinde per Pannoniam, hospitali pro pauperibus et infirmis instituto, et hospitalariis et necessariis assignatis, introivit Ungariam, ubi dicitur habuisse nonaginta milia pugnatorum, in quibus erant XII milia militum. Et, a Bella, Ungaro rege, apud Frigonium¹ honorifice receptus, Ungariam pertransiit. Premisitque, ad imperatorem Ysachium Constantinopolitanum, episcopum Monasteriensem et comitem Robertum de Nashu²: qui eos detinuit, et tres exercitus ad introitum Bulgarie, ut transitum impedirent, premisit. Erat autem ibi nemus, itineris III^{or} dierum, cujus viam artissimam preses Bulgarie dissipavit, et, in exitu nemoris munitionem faciens, preparavit se cum exercitibus Cesarem impugnare. Sed, nemore, magno cum labore et difficultate, pertransito, dux Suevorum, qui exercitum precedebat, munitionem destruxit, et magnam illorum multitudinem interfecit.

Cum Nisam civitatem appropinquaret, comites Servie gratanter subici affectarunt³; sed serenissimus Imperator, pacem affectans, eos suscipere recusavit. Deinde, nono kal. septembris, civitatem, que Philippis dicitur, impugnantes, eam ceperunt. Est autem hec civitas metropolis Macedonie. Alias⁴ nobis innotuit quod non Phyllippis, sed Phylippolim, adierunt. Ibi certificatus est Imperator de nuntiorum captione suorum, ibique misit imperator Ysachius litteras Imperatori, fastu et arrogancia plenas, dicens: « Ysachius, a Deo constitutus imperator sanctissimus, excellentissimus, potentissimus..... Roma-

¹ *Murat.*: Strigonium.

² *Murat.*: Nassau.

³ *Ms.*: affectarent.

⁴ *Ms.*: alius.

norum moderator Augustus, heres corone magni Constantini, dilecto fratri Imperii sui, maximo principi Alamannie, gratiam suam et fraternam et puram dilectionem. » Tunc erat continentia litterarum : indignatio de presumptuoso Imperatoris adventu in Greciam. Deinde Grecus imperator maximum Grecorum et Turclorum exercitum contra Romanum imperatorem direxit. Contra quos Suevorum dux, filius ejus, acriter dimicans, eos superavit et fugavit, et, intra quedam menia se recipientes, maxima vi cepit, et omnes occidit; duodecim vero Turchos, in quadam munitione, ubi se receperant, viriliter resistentes, igne cremavit.

Postmodum, Andrinopolim venientes, que civitas a virilitate, vel a fundatore, nomen accepit¹, eam obtinuerunt. Sicque factum est quod quedam oppida manu forti ceperunt, et quasdam civitates in redditione receperunt, ut Temothicon, Archadiopolim, et confines.

Interea ...Iopetrus, dominus Blacorum, ab imperatore nostro sibi diadema rogavit imponi. Cui serenissimus Imperator amicabile dedit responsum².

Ad hec, Grecus imperator ad Romanum imperatorem misit honorabiles nuntios, *cancellarios et alios*, numero s' decim, promittens securum transitum et indemnem.

Ad hec magnanimus Imperator presentibus nuntiis Grecum redarguit imperatorem quod tam arroganter scripserat ei, asserens se suosque predecessores a quadringentis annis Romanum tenuisse imperium : unde non se Romanorum, sed Romani eorum debuerunt dicere imperatorem³.

Soldani quoque nuntii et Melich filii ejus Andri-

¹ *Chr. imp., ex Dove (Die Doppelchronik, p. 121.)*

² *Chr. imp., ex Dove (ibidem.)*

³ *Chr. imp., ex Dove (p. 120.)*

*nopolim venerunt, verba quidem pacis, sed dolo plena, portantes*¹.

Licet igitur invictissimus Imperator, in vindictam predictorum, que nequiter Grecus commiserat imperator, vellet Constantinopolim impugnare, victus tamen consilio principum, suadentium ut ad Terram Sanctam ad christianorum festinaret auxilium, obsides petiit et obtinuit, qui, eum Galiopolim² perducentes, transitum navigio procuraverunt. Transivit igitur exercitus v diebus, dux prior, pater posterior. Cumque pertransissent, post multos labores et ardua multa, urbem Tyachitum, et urbem Licie, scilicet Egeam, ubi Cosmas et Damianus fuere martyrio coronati, deinde Sardis pervenerunt. Venerunt et postea Phyladelfiam. Dux autem Phyladelfie, forum negans, se ad pugnandum armavit. Sed demum, videns non posse resistere, promisit forum, et Imperatori, cum paucis, concessit civitatis introitum. Postmodum, dum, propter caristiam, contentio fit inter Grecos et Theotonicos, bellum initur, et, absque Imperatoris voluntate, per duos dies et noctes continuo decertatur³. Demum victi Greci, se in civitatis munitionibus⁴ recipientes, pactum inierunt, et forum tolerabile concesserunt, commercia cum funibus in sportis porrigentes, et eodem modo pretium recipientes. Ad hec, cum Imperator Phyladelfinam civitatem exiret, Dux ei nuntium pro ducatu concessit, qui exercitum per devia et invia, montana et nemorosa, deduxit, ubi victualia, per duos dies, nullatenus invenerunt. Pertransitur quoque per Ierapolim civitatem, ubi passus est beatus Phylippus. In

¹ *Chr. imp., ex Dove* (p. 121.)

² *Murat.*: Gallipolim.

³ *Murat.*: decertatur.

⁴ *Murat.*: munitionem.

exitu vero nemoris, Greci quidam et Armeni forum eis, pro posse, pacifice tribuerunt.

Ad hec, Turchomanni de Betia, qui et Debeduini vocantur, homines agrestes, qui nullius domantur imperio, qui non in menibus vel in municipiis, sed morantur in agris, infinitum et innumerabilem exercitum, plus quam centum milia, congregantes, exercitum Christianum die noctuque, per III^{or} ebdomadas, impugnarunt, ita quod Christianus exercitus semper incedebat armatus: sed tamen eorum multitudinem interfecit, cum quodam admirando militie sue magistro. Restanus vero, dominus illorum, cum magno exercitu, in strictura montium, transitum prohibebat, dicens quod non transiret, nisi daret ei centum somarios, auro et argento oneratos. Imperator autem respondit se libenter dare, sed non nisi menolatum unum. Interim nuntii Soldani, qui fraudulenter ducebant eum, aiebant quod cito intraret terram Soldani, in qua gens illa ulterius sibi non noceret. Tunc, quia Deus non dimittit sperantes in se, quidam admiratus, celesti gratia inspiratus, aut, quia forte in nostrorum manus inciderat, metu mortis, Imperatorem adiit, fraudem detexit, et prelium mane futurum predixit, eumque [faciens] planiciem, in qua tradi ceperat, devitare, eum per montana deduxit. Occurritur in montanis; hinc inde pugnatur. Sed cum, relictis sarcinis et alimentis, Dux viriliter descendisset, descendit et Imperator. Victoriöse hostes impugnant, et Dei superant inimicos. In qua pugna Dux, petra percussus, duos dentes amisit. Abhinc ductores a Soldano delegati fugerunt, timentes ne detecte fraudis Imperator faceret ultionem. Christianus vero exercitus, confusus in Domino, qui deduxit Israel per desertum, xv diebus per quamdam planiciem progressus, carnes comedit equinas. Agrestes

vero Turchi, de quibus prediximus, eos fame defecisse penitus existimantes, rursus ad bellum insurgunt, prope civitatem Phylomenam, magna manu militum peditumve caterva : quos invictissimus Imperator devicit. Et, cum maxima multitudo se in quadam clausura coacta recepisset, combusserunt Theotonicus universos. Et, ex tunc, agrestes illi Turchomanni non fuerunt exercitum ulterius persecuti, sed defecerunt a facie Imperatoris, sicut pulvis, quem proicit ventus, a facie terre.

Anno Domini M. C. XC^o, Melicrinus, Soldani¹ filius, venit obviam, cum exereitu quingentorum milium equorum, et ad Imperatorem misit nuntios, dicens : « Revertere. Quid enim facere putas, cum habeam plura vexilla quam tu milites ? » Et, cum pervenisset Imperator ad quemdam pontem, Turchi fuerunt² ante et retro. Sed Dux anteriores devicit, et Imperator posteriores, in parte maxima, interfecit. Et sic pontem exercitus pertransiit universus. Deinde maxima et infinita multitudo Turchorum exercitus Christianorum ex omni parte circumvit, ita quod eundo, per III^{or} ebdomadas, die noctuque acriter impugnabant. Et Christianis, præter carnes equinas, victualia deficiebant. Cumque non invenissent aquam per diem et noctem, Turcho quodam capto docente, aquam salsam sitibundi et famelici repereunt. Altera vero die, castrametatisunt in viridiis Yconii, civitatis Ysaurie. Unum Soldano Imperator mandavit, querens si forum tribueret, annon. Soldanus respondit se daturum. Sed, [cum] nimis carum offerret, Christiani se ad pugnam armarunt. Et, cum sexta feria III^{or} Temporum immineret, Gothfredus, Herbipolensis episcopus, asseverans

¹ *Murat.* : Melichinus Goldani.

² *Murat.* : fugerunt.

se vidisse beatum Georgium contra hostes pro Christianis fortiter propugnans, indicta penitentia¹, etcarnium edendarum data licentia, processerunt ad bellum. Et Dux quidem, civitatem expugnans, eam viriliter obtinuit, et ferro² omnes rebelles occidit. Imperator quoque, in filium Soldani, post terga pugnans, victrices aquilas dirigens, predicta milia Turchorum et Turchomannorum exterminavit, et innumerabilem ex eis multitudinem interfecit.

Urbe capta potenter, Soldanus, se in munitionem fortissimam, que erat in urbe, recipiens, misit ad Imperatorem, dicens « se velle forum dare, et quicquid vellet recipere. » Imperator obsides petiit, et, propter fetorem cadaverum (erant enim domus et vie cadaveribus plene), ab urbe discedens, in pomeriis castrametatus est. Dedit itaque Soldanus obsides, dedit et forum victualium et equorum. Sed equos pernimum caros vendere sattagebant, equum pro centum marchis videlicet offerentes. A Theotonicis contra, dolum dolo compensantibus, pro marcha fertonem recipiebant. Quod audiens, Soldanus misit ad Imperatorem, conquerens quod sui pretio deciperentur. Cui respondit Imperator quod, si bonum forum darent, bonam marcham acciperent. Constituti sunt igitur hinc inde justitiiarii taxatores. Ad hec, procedens Christianus exercitus, a quibusdam agrestibus Turchomannis, qui non sunt de potestate Soldani, molestias multas pertulit, quousque ad Laurendam civitatem, que dividit Armeniam a Lychania, et ad Armenie montana pervenit, ubi, noctis conticinio, auditus ex improvise armorum strepitus et tumultus : qui cum nullus fuisset in re, conjecturatum est vicini augurium

¹ *Murat.* : indicta pugna.

² *Murat.* : fere.

infortunii. In montibus autem Armenie, Grecos et Armenos invenit forum alacriter exhibentes.

Cum ad aures Saladini hee victoriae pervenissen, ex-
pavit. Et, die sancto Pentecostes, Saladinus, cum tanta suorum
multitudine, montes et colles et planiciem operiente, quanta
nusquam creditur apparuisse; Christianos potenter invasit,
sperans omnia temptoria usurpare et Christianos miseros
captivare. Sed evanuit cogitatio ejus, quia Christiani, viri-
liter resistentes, ei lesionem per balistas non modicam
intulerunt. Cedens itaque, Saladinus magnam sui exercitus
partem ad resistendum Imperatori transmisit. Sed, heu!
paucis diebus elapsis, et mors Imperatoris innotuit, et ru-
mor superveniens de morte Siculi regis, exercitum
Christianum plurimum conturbavit.

De montibus Imperator descendens, Salephy flumen re-
perit, per cujus ripam duobus diebus progressus, tertia
luce pausavit in locis amenis. Et, cum esset estus magnus
valde, Imperator descendit in flumen cum duobus militi-
bus, se cupiens balneare. Cumque natare cepisset, im-
pingens in scopulum, natandi vires¹ amisit. A militibus
igitur apprehensus, ad ripam semivivus ducitur. Et, ac-
cepta penitentia et corpore Domini, eo die mortuus est, *die
sabati, VIII mensis julii*. Pro dolor! humidum suffocat
elementum quem ignea bella vincere nequiverunt. Invictus
duritia ferri, fluidi mollicie vincitur elementi! Adimpleta
est eo die prophetia in turri, circa flumen constructa,
chaldaicis litteris exarata, scilicet: « Melior hominibus,
et potentior omnibus, in aquis Salephicis suffocabitur », propter
quam Manuel, imperator Constantinopolitanus, inde transiturus,
fecit inibi pontem edificari. Portantes

¹ *Murat.*: natando vitam.

igitur eum ad civitatem Salephym, aromatibus condierunt; et, Duce super exercitu domino constituto, pervenerunt Tharsum, Cilicie civitatem, ubi et Imperatoris carnem condiderunt.

Deinde, Levoni de Montanis obviantes, ab eo magnifice recepti et, cum triumpho magno, ad civitatem Mamistiam¹ sunt deducti, ubi fluvius defluit, qui Geon ab incolis appellatur : cujus fons aut potius scaturigo, xl^a duntaxat, tanta per singulos annos repletur piscium multitudine, quod, ea die, religiosi sufficienter reficiantur Armeni, pisces ulterius in xl^a non comessuri. Ubi, cum Dux infirmaretur, visitavit eum catholicus Arminiensis. Quo proinde Antiochiam navigio perveniente, Christianus exercitus per Portellam, ubi Darius dicitur esse sepultus et thesaurus Alexandri absconsus, deinde per quamdam porte stricturam², pervenit ad castrum quod Guasconum ab incolis nominatur. Quod cum a Saladino detineretur, Christianus exercitus a sagittariis impeditus est. Demum Patriarcha et Princeps et populus Antiochenus Ducem et exercitum, cum triumpho, Antiochiam deduxerunt, et carnem Imperatoris honorifice sepelierunt. Ubi, de consilio Principis et Patriarche, moram fecit, quousque marchionem de Monteferrato ad se vocaret : qui tunc in Achonensi erat obsidione. Qua vocatione audita, Marchio, baronum communicato consilio, Antiochiam festinus adivit. In cujus absentia, cum pedites exercitus Achonensis a nullo refrenarentur, in festo sancti Jacobi, vagantium plus quam octo Saracenorum impetu occiduntur. Marchio vero, transiens per Tyrum, comitem Henricum de Campania, tunc applicantem, maximo suscipit honore : qui, ad exercitum veniens, dux est ab omnibus

¹ *Murat.* : Mamistriam.

² *Murat.* : structuram.

approbatus. Transiensque Marchio per Tripolim viduas et orphanos et nobiles auro et argento suffocavit¹ egenos. Deinde applicuit ad portum Sancti Symeonis, qui quoque Soldinus ab incolis appellatur : juxta quem est Montana nigra, quam multitudo inhabitat heremitarum, diversis linguis et moribus Deum laudantium. Unde [a] Patriarcha, Principe, et Duce, magno cum triumpho receptus, ad civitatem usque deductus, ingressus est. Cui se et exercitum Dux omnino commisit, ei ut paternis asseverans se obedire velle preceptis.

Audiens Saladinus hec, misit exercitum, sub Tachahadino² fratre et Mirahalm³ filio militantem, ut districtum occuparet Byriti⁴. Quod Dux et Marchio percipientes, cum ab Antiochia usque Tripolim pervenissent, a Saracenis Laudocras⁵ et aliis multipliciter infestati, a Tripoli Tyrum navigio pervenerunt, ubi ossa Imperatoris arche tumulo commendarunt. Et, in septembrio mense, in campo Achonis Theotonici castrametati sunt. Tuncque archiepiscopus Cantuariensis applicuit. Deinde Christiani, castra exeuntes, dimicare disposuerunt, et Saladinum, more Lombardorum, vexillum in carrocia deducentem, usque Saphoream et Recortanam, ubi Achonis fluvius oritur, insecuti sunt. Cum de loco, ad eorum insecutionem, castra mutaverit⁶, postmodum ad campum illesi reversi sunt. Adveniente novembrio mense, valida fames Christianos invasit, ut carnesequinas, carissimis emptas commerciis, [edere] artarentur. Sicque, per totam yemem, fame, frigore, gladio, macerantur.

¹ *Murat.* : sustentavit.

² *Murat.* : Rachahadino.

³ *Murat.* : Marahalino.

⁴ *Murat.* : Bariti.

⁵ *Murat.* : et Audocras.

⁶ *Murat.* : mutaverint.

Tuncque Ysabella, quondam regis Aymerici filia, regni hereditatem, sororē defuncta, jure successorio petens, a Sighifredo Turonensi, cui nupsit, episcoporum sententia separata est. Quam barones Marchioni matrimonio copulantes, eum in regem et dominum elegerunt. Hic igitur, ut largus et magnanimus, et galeas in mari tenuit, et exercitum frumento etordeo refocillavit. Adveniente xl^o, navibus cum commerciis, applicantibus, modius, una die, a centum bisanciis ad octo descendit, et in contiguo declinavit usque ad annum.

Anno Domini m^o. c. xcr^o, Phylippus comes Flandrie, et postea rex Francorum, dux Burgundie, comes de Nivers, et comes de Baro, venerunt. Rex igitur ante Turrim Maledictam castra regalia fixit, et palacium lapideum fabricavit et Malivicinum rationabiliter appellatum, ut Maledicta Turris, mala vicinitate palatii, lapidum ictibus verum sui nominis sortiretur effectum. Mangana erigi [fecit], gattos et cletas apparari, et, propter ignem agrestem, laminis plumbeis operiri. Comite vero Frandiarum in brevi defuncto, Rex, a Frandensibus fidelitate recepta, Turri Maledicte frequentius manganis maledixit, et civitatem Acriam acrius impugnavit. Nam, instrumentis ejus combustis omnibus, ad jussum Regis vehementer irati, peregrini, scalis appositis, ascendunt muros. Sed ab angustia calor et fumi denique depelluntur. Albericus autem, marescalcus regalis, intra menia urbana descendens, sicut leo rugiens, seviebat. Et, cum bipenni, que et acia nominatur, plurimos unus... occidens *et moriens*, occisus est. Cujus capud a Saracenis ad collegas mangano, pro saxo, trahicitur. Muro perforato, duo Saraceni, civitatem egressi, postularunt in Christi nomine baptizari: qui, renati, fideles in operibus inventi sunt. Maugana, Marchione preside, reparantur. Qui Regi

tradidit Tyrum, observans quod promiserat, se scilicet Coronato primitus venienti de ultra mare¹ omnifarie red-
diturum. Rex autem suis hominibus communivit.

Interea Ricardus, rex Anglorum, sibi Cyprum insulam subjugavit, Ysachium, qui se Imperatorem nominabat, capiens, et immensas divitias et victualia et animalia deducens. Qui, a Cypro pelago sulcans, navem Saraceno-
rum, a Beritho proficiscentem et Achonem properantem, invenit : in qua erant septingenti viri ad bella fortissimi, cum sufficientia stipendiorum, et omni genere armorum, et igne agresti, et serpentibus et cocodrillis, interemtionem nequiter deputatis. Hanc igitur cum xxiiii galeis, cum quibus in retroguardia suarum navium accedebat, impugnavit ter et quater, cum magno detrimento suorum. Post hec, Regis improperiis et blandimentis, minis et premiis promissis, armantur, et navem impugnando perforant et submergunt, duobus e naufragio tantum superstitibus reservatis : quorum unum, cum venisset in campum, ad Saladinum, alterum misit in urbem.

Ad hec rex Francorum, licet rege Anglie dissentiente, pugnam indixit. Pugnatur, et muri securi inciduntur, Saracenis Saladino amactantibus² ut in eorum studeat acellerare succursum.

Adveniente nocte, Marchioni custodia delegatur³. A quo Mostubus, consensu regis Francie de colloquio data⁴, securitatem accepit. Adveniente die, coram Regibus aliisque baronibus colloquium celebratur. In quo Mostubus civitatem reddere, cum omnibus rebus, dummodo persone abire permitterentur illese, promisit. Christiani vero sanctam

¹ *Murat.* : de civitate.

² *Murat.* : mandantibus.

³ *Ms. et Murat.* : denegatur,

⁴ Consensu dato ?

Crucem, captivos omnes, et regnum repetunt universum. Mostubus Saladinum asserit consulendum. Obsidibus ergo datis, consulitur. Qui promisit Crucem reddere, pariter et Achonem, mille quingentos Christianos, et centum milites, et ducenta milia bizantiorum.

Dum hec agerentur, rex Anglie murum agreditur. Per dedicationem civitas obtinetur, quarto ydus julii, anno Domini m^o. c. xci^o. Positisque a Regibus, in portis, custodibus, solis Francigenis et Anglicis patebat ingressus, ceteris, sive de Romano imperio, sive aliunde, licet per biennium laborassent, obprobriose rejectis; nam, intrare volentibus, colaphys et verberibus cedebantur, sed et tredecim ex polinis pede truncati sunt. Cum igitur posse ¹ quingenta milia hominum, preter mulieres et parvulos, et armorum ² multitudinem, que vix numerari poterant, et ampullas ignis agrestis v, et galeas cum salandris et galeonibus lxx^m, et ceteras divitias, quarum non est numerus, Reges in suis manibus habuissent, inter se tantum omnia dividerunt.

Judicet Ecclesia et secutura posteritas, si, que sanguine ceterorum et yemalibus fuerant parta laboribus, decuerit culmen regalis honoris ad suas manus omnino devolvere, quas ³ non erubescabant vix tribus mensibus insudasse. Non enim sibi victoriam, sed Domino, ascribere debuerunt. Sed, et cum sibi ascribere presumpsissent, reminisci debuerant aliorum, quorum ossa Campus Sanctus incinerat, vel presens vita libera tolerabat. Nam archiepiscopus Ravenas, langravius Toringie, Fridericus dux Suevorum, et multi de Imperio comites et barones, in Domino mortui

¹ Murat. : prope.

² Murat. : aliorum

³ Murat. : qui.

fuerunt; sed et universitatis defunctorum numerus, peste, fame, gladio pereuntium, est incertus, aut¹ tantum dubium est quod in obsidione ferme, preter principes, ducenta milia de hoc seculo migraverunt.

Ad hec, rex Francie conabatur Marchionem in regem promovere, rex Anglie Guidonem restituere. Demum, interposita pactione, Tyrus, Sydon et Baruth Marchioni, cum medietate Ascalonis et Joppe, jure successorio provenerunt, preterea medietas Achonis et totius regni acquisiti et acquirendi. Alia Guidonis. Sic tamen quod neuter, in vita alterius, dyademate uteretur. Post hec rex Francie, asoldatis pro se quingentis militibus, et armis, que sibi obvenerant, Templo et Hospitali et Marchioni distributis, repatriavit, cum obprobrio tam² immenso, ubique sibi in faciem acclamato: « Vah! qui fugis, et terram Domini derelinquis! » Rex autem Anglie, cum pecunia promissa non solveretur, captivos omnes, contra fas et licitum, interfecit, — qui debuerant potius servari et in servitum redigi, — preter Monostobium et Caracosam et quosdam alios milites, quos pro pecunia relaxavit. Verumtamen Saladinus Christianis captivis malum pro malo non reddidit. Rex Anglie exinde terra marique recuperat Caypham et Cesaream. Et, cum accessisset Azotum, Jacobus de Avena occiditur. Deinde, Joppem proficiscentes, in Rama, Lydda, Turone Militum et Bethenubilo yemantes, Ascalonem accedunt. Et, videntes muros diruptos, fleverunt super illam, muros et turres in brevi reedificantes. Interim inter regem Anglie et ducem Burgundie ceterosque barones Francie discordia vehemens orta est, eo quod vilipendit eos; re-

¹ Murat. : haud.

² Murat. : tamen.

deunt ergo Tyrum, progredientes ad Marchionem, et cum eis quingenti electi milites, cum quibus, Saracenorum casalia cursitando, plurimum proficiebat ¹.

Eodem anno, videlicet anno Domini m^o. c. xci^o e, Henricus, Friderici primi filius, regnavit apud Romanos annis viii. Hunc Celestinus papa, qui Clementi successerat, unxit, et imperiali dyademate coronavit. Et tunc Imperator Apostolico dedit Tusculanum, et Apostolicus Romanis. Romani vero civitatem destruxerunt et arcem; Tusculanos excecantes et alias deformiter mutilantes. Indeque Imperator cum Augusta, nomine Constantia, filia quondam Rogerii Siculi regis et sorore³ Guillielmi regis, in Apuliam descendit, ut regnum, quod sibi jure successorio, fratre defuncto, debebatur, obtineret. Sed Tancredus, jam substitutus, apud Panormum fuerat coronatus. Cum itaque Salernum adierit Imperatrix, eam Salernitani cives, nequiter capientes, Messanam ad Tancredum regem miserunt. Qui eam, in Panormitano palatio, honestate Augusta dignissima conservavit.

Imper^ator vero, Neapolim cum obsederit, pene suis omnibus pestilenti morte peremptis, spe sua propositove cassatus est.

Eodem anno fuit infortunium quod Mala Morcha ⁴ a Cremonensibus appellatur; eodem⁵, apud civitatem Pergamensium [tuentes] castrum contra Brixienses, cum Pergamensibus congregati, divino iudicio in se ruentes, aut in flumine olei precipitantes, multi quidem capti, multique mortui sunt. Sed captos, rediens de Apulia, Imperator e

¹ Murat. : proficiebant.

² Murat. : 1190.

³ Ms. : soror.

⁴ Murat. : Malamort.

⁵ Murat. : eo quod.

carcere liberavit. Et eisdem Cremonensibus Cremam concessit, et privilegio confirmavit.

Ad hec, in Alamanniam rediit. Cui Tancredus Augustam remisit.

In millesimo c. xcii, et tempore imperatoris Henrici, tante pluvie, cum tonitruis et fulminibus et tempestatibus, facte sunt, quanta[s] nulla memorat hominum antiquitas. Lapidés vero, ad quantitatem ovorum, quadranguli, cum pluvia de celo cadentes, arbores et vineas et segetes destruxerunt, et multos homines occiderunt. Corvi quoque et quamplures aves, per aera in hac tempestate volantes, visi sunt carbones vivos in rostro portare et domos incendere ¹.

Circa romanam² Ecclesiam semper tyrannidem Henricus exercuit. Et ideo, eo mortuo, Innocentius tertius ne frater ejus Phylippus promoveretur se opposuit, et Octoni, filio ducis Saxonie, adhesit, et eum Aquisgrani in regem Alamannie coronari fecit. Eo tempore, dum plures barones Francie pro liberatione Terre Sancte ultra mare pergerent, Constantinopolim ceperunt ³.

Anno Domini m. c. xcii^o, rex Anglie, apud Ascalonem, de reditu suo et regimine terre sollicitus, ab universo quesivit exercitu cui terram committeret conquistam securius et conquirendam. Post vota diversa, — quidam namque

¹ Confer *Memoriale* (Dove. p. 149).

² Hinc fol. 214 v°. — In margine superiore sequentes legas rubricas: *De captione urbis Constantinopolitane. — Quod, procurante rege Anglie, marchio Montisferrati ab asaxinis occiditur. — De Saladino qui obsedit Joppem. — Quod rex Anglie, qui Marchionem interfici fecerat, in quadam coquina fuit deprehensus et captus, dum, in habitu scutiferi, assaret gallinas.*

³ Confer *Memoriale* (Murat. Script. VIII, col. 1077, DE).

Guidonem inunctum, quidam Marchionem invictum, quidam comitem Campanie preferebant, — Marchio rex eligitur, et, in facie exercitus, approbatur. Igitur a Rege citatur, ut properet regales infulas accepturus et sceptrum. Quarto ¹ kal. maii littere presentantur, eodem die ab asaxinis occiditur, clamantibus : « non eris, Marchio, non eris Rex ! » Quorum unus combustus est ; alius, cum decoriaretur, confessus est se, a sene domino suo transmissum, hoc fecisse imperio regis Anglie. Tertia die, comiti Henrico, illuc venienti, uxor gravis copulatur invita. Redit festinus Achon, civitatem obtinuit, et ingressum Guidoni prohibuit. Itaque Rex Guidoni Cypriicum tradidit regnum, viginti biçantiorum milibus emptum.

Post hec, Joppem obsidet Saladinus. In qua patriarcha Rodulfus electus treguas obtinuit a Saladino, quod, si usque ad biduum non haberet succursum, redderet municipium ; et, cum alium non haberet, seipsum pro ovibus obsidem dedit. Duobus diebus transactis, Rex navigio cum Pisanis applicuit, et Saracenos, castrum expugnantes, viriliter exterminavit. Cui equus a castellano paratur : hunc, solum militem, pedites committantur, et extra civitatem, in Turchorum faciem, castrametantur. Stupent Turchi, unius militis incursione fugati. *Adducti Christiani tentoria figunt.* Timuerunt plurimum Turchi ne rex tam ferus invadere velit Egyptum. Quid igitur ? Utroque exercitu fugato, ad triennium tregue, pro desideriiis, componuntur, Ascalone destruenda et a parte neutra possidenda. Sed in hoc Rex peccavit, quia Patriarcham obsidem compeditum non liberavit. Adeunt igitur Christiani Sepulcrum, et inveniunt ibi Ethyopem nudum, in Christianorum ignominiam,

¹ *Murat.* : octavo.

oblationum libamina colligentem. Rex autem sub manu perfidi constitutum Sepulcrum accedere noluit adoratum, sed festinavit ad reditum.

Cumque de morte Marchionis suspectus haberetur, sub habitu ministri Templariorum et Hospitaliorum usque in Austriam, suis aliunde remissis, pervenit incolumis. Ubi, dum gallinas assaret, deprehenditur, capitur, et duci Austrie presentatur.

Audiens igitur Imperator regem Anglie, sub vili habitu redeuntem, a duce Austrie captum, eum detinuit in custodia, eo quod contra eum presumpsisse quedam, in regno Sicilie, videretur, et necem Conradi marchionis credebatur nequiter machinatus. Denique ipsum pactione sibi placita relaxavit.

Anno Domini m^o. c. xciiii^o, imperator Henricus in Ytaliam rediit, et, ad inferiora descendens, Apuliam et Calabriam et Siciliam subjugavit, et, omnia potenter obtinens, bona terre in Alamanniam thesaurosque regni portavit. Reginam et filium ejus, qui patri successerat, et quos voluit, captivavit. O quam digna retributio Dei! que nullam malum⁴ preterit impunitum. Primates, qui sederant in insidiis cum divitibus in occultis, mensura qua mensi fuerant metiuntur, et iudicio quo judicaverant judicantur. Philippus autem, frater Imperatoris, filiam Ysachii imperatoris Constantinopolitani, que Rogerio Tancredi filio nupserat primogenito, viduam, viro defuncto, in Panormitano invenit palatio, et inventam sibi conjugio copulavit legitimo.

⁴ Hinc fol. 215, cujus in margine superiora legas: *De abbate Joachym, qui futura predixit.* — *De morte imperatoris Henrici sexti, et de subrogatione Octonis quarti.* — *De papa Innocentio tertio, et de multis commendationibus ejus.* — *De ordinibus Fratrum Minorum et Predicatorum, et de multis figuris in quibus prefigurati fuerunt.*

Sed eundem Ysachium imperatorem Alexius frater excelsans, Imperium usurpavit.

Anno Domini M^o. C. XCVII^o, rursus Imperator in Ytaliam relictus, in Sicilia mortuus est et sepultus.

His temporibus quidam extitit Joachym, Apulus abbas, qui spiritum habuit prophetandi, et prophetavit de morte imperatoris Henrici, et futuram desolationem Siculi regni, et de defectu Romani imperii. Quod manifestissime declaratum est. Nam regnum Sicilie multipliciter est perturbatum, et Imperium, propter scisma divisum.

Anno Domini M^o. C. XCVIII^o, obiit imperator Henricus, filius quondam Friderici imperatoris, in festivitate sancti Michaelis, in regno Sicilie. Et facta est in regno, de Imperatoris electione, sedicio. Nam imperator Henricus, pupillum de Augusta relinquens, a principibus obtinuerat quod pupillum eligerent, etiamve pupillo quidam fecere fidelitatem. Inter Phylippum quoque, — Friderici filium, Henrici fratrem, patruumque pupilli, — nec non et Octonem, ducis quondam Henrici Saxonie filium, ad Imperium aspirantes, in Theotonica regione certatur; nam et uterque a principibus electus est.

His temporibus Innocentius papa creatur, qui, ut pupillo esset adjutor, et Ecclesie jura defenderet, adversus quemdam Marcoaldum, qui se quoque pupilli jura tueri, nescio quo spiritu, fatebatur, utroque gladio dimicans, eum viribus debilitavit. Apulia, Calabria et Sicilia vario voto vacillarunt. In Alamannia quoque varietas fuit votorum. Sed concertantium nec equa justitia, nec equa potestas.

Iste supradictus Innocentius papa tertius fuit vir probus et fortis, dicens se habere utrumque gladium, scilicet spirituale et temporale. Et defendit Fridericum puerum, regem Apulie et Sicilie. Et primo con-

secravit Octonem, et cum postea deposuit, propter ejus malitiam et superbiam. Et Fridericum pupillum Imperatorem fecit, quem filium nominavit Ecclesie. Et Grecos subjugavit, cum Constantinopolitana ecclesia. Et hereses et hereticos destruxit, cum H., abbate Cystrense, et hominibus cruce signatis, adjutorio regis Francie et comitis Montisfortis. Sane iste Innocentius fuit juris professor, et totum jus, tam canonicum quam civile, sub compendio emendavit, in voluminibus tertiarum et quartarum Decretalium. Iste excitavit omnes Christianos ad servitium Terre Sancte. Iste fuit potens in opere et sermone, in tantum [ut], si viveret magis per decennium, totum mundum subjugasset, et tota mundi natio fieret una fides¹.

Sub isto autem, Imperator et Grecorum et Romanorum amici facti sunt, propter unum caput, scilicet Romanum Pontificem, cui serviunt in fide catholica. Nam Romanus pontifex habuit utrumque gladium, quia tenet locum Dei viventis, a quo utraque potestas data est².

His temporibus duo Ordines orti sunt, scilicet fratrum Minorum et fratrum Predicatorum³.

De quibus abbas Joachym sub multis figuris predixerat, que tam in Veteri Testamento quam in Novo evidentissime continentur: ut in corvo et columba, quia et ille totus niger, et illa tota varia, — in duobus angelis vespere missis Sodomam subvertendam, — in Esau et Jacob — in Joseph et Benjamin, — in Manasse et Effraym, — in Moyse et Aaron, — in Caleph et Josue,

¹ Confer *Memoriale* (Murat. VIII, 1078).

² *Memoriale* (Ibidem).

³ *Memoriale* (Ibidem).

— in duobus exploratoribus Jericho missis a Josue, — in Helya et Helyseo, — in Johanne Baptista et homine Christo Jesu, — in duobus euntibus Emaus, — in Petro et Johanne euntibus ad monumentum, de quibus dicitur quod currebant duo simul, — item in eisdem ascendentibus in templum ad horam orationis nonam, quorum unus dixit : « Argentum et aurum non est mihi, » quod verbum multum notat abbas Joachym, quare scilicet Petrus posuit dativum in singulari et non in plurali, cum similiter Johannes nec argentum haberet, nec aurum, quia ex illis erat quibus Dominus dixerat, Matth., x : « Nolite possidere aurum neque argentum. »

Hec questio duobus modis solvitur. Primo secundum Epyphanium sic : quia Johannes, ex precepto Christi, sepulto Zebedeo patre suo, emit domum illam in qua Christus celebravit Pascha cum discipulis suis. In qua, post resurrectionem suam, et discipulis suis apparuit, et Tomam credere fecit. In ea et clausi morabantur discipuli, propter metum Judeorum. In ea electus est Mathyas ut esset de duodecim. In ea missus est Spiritus Sanctus. In ea comedit Christus cum discipulis in die ascensionis. Hec domus erat in eminentiori parte Jerusalem. Cujus medietatem custodiebat ille de quo Dominus dixit : « Ite ad quemdam, et dicite ei : Ubi est diversorium ubi Pascha cum discipulis meis manducem? » Porro aliam partem domus locaverat Cayphe, propter quam causam dicitur quod discipulus ille erat notus pontifici. Et ubi communiter dicitur, de matre Domini, quod, ex illa hora, accepit eam discipulus in suam, Epyphanius neutraliter ponit « in sua, » hoc est in sancta Syon. — Abbas vero Joachym

figuratum in Petro consideravit quia ordo Predicatorum, qui prefigurabatur in Petro, omnia vult sibi ascribere; et ideo non dixit Petrus « argentum et aurum non est nobis », sed « non est mihi », vel quia magis expropriatus, vel quia prefigurabat Ordinem illum, qui omnia, que ad laudem pertinent, vult sibi ascribere.

— *Vel tertio modo : quia Petrus, tanquam princeps Apostolorum, jam utebatur auctoritate pontificali, et imo semper erat qui prius loquebatur, iuxta illud Eccles. 32 : « Loquere, major natu : decet enim te. »*

Illud etiam multum notavit abbas Joachym, ubi loquitur de Esau et Jacob, quod Ordo, qui prefiguratus fuit in Esau, ibit ad filias Eth, id est ad scientias seculares, ut Aristotilis et aliorum philosophorum. Hic est ordo fratrum Predicatorum, prefiguratus in corvo, non quantum ad peccati nigredinem, sed quantum ad habitum. Jacob autem, vir simplex, habitabat in tabernaculis. Hic fuit ordo fratrum Minorum, qui, in principio sue apparitionis in mundo, dedit se orationi, et devotioni contemplationis.

Illud etiam non vacat a misterio, quod dicitur Jo. xx : « Currebant duo simul, » id est : eodem tempore, et sub eodem papa Innocentio III°, inchoatus est ordo uterque. Nam, anno pontificatus Innocentii tertii decimo, currente M. CC. VII, inchoavit beatus Franciscus ordinem fratrum Minorum. Et, quod dicitur : « quod ille alius discipulus precucurrit citius Petro, et venit prius ad monumentum, non tamen intravit », hoc est dicere quia ordo Minorum prius apparuit mundo, millesimo supraposito.

Beatus autem Dominicus ordinem fratrum Predicatorum inchoavit anno M. CC. XVI, sub Honorio

papa III, primo anno pontificatus ipsius. Et vixit in eo v annis et dimidio. Dilata est aulem canonizatio ipsius XII annis. Bononie, ubi est corpus, venerationi habetur. Beatus vero Franciscus vixit in Ordine suo XX annis completis, et Assisii, ubi est corpus, venerationi habetur. Obiit anno M. CC. XXVI, quarto nonas octobris, die sabbati sero, et sepultus fuit die dominico. Canonizatio vero beati Francisci facta fuit a papa Gregorio nono, anno Domini M. CC. XXVIII, XVII kal. augusti. Translatio ejus M. CC. XXX, VIII kal. junii. Item beatus Dominicus obiit M. CC. XXI, sub Honorio papa tertio, octavo idus augusti.

Item, de duobus ordinibus, scilicet Minorum et Predicatorum, dicit abbas Joachym quod adhuc presignati fuerunt in Barnaba et Paulo, et in duobus testibus Apocalipsis XI. Et multa talia dicit.

Auctoritatem etiam Jer. XVI. exponit de duobus Ordinibus, scilicet: « Ecce ego mittam pisces multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hec mittam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum, quia oculi mei super omnes vias eorum. »

Auctoritatem vero Zacharie, XIII, non nisi de ordine Fratrum minorum intelligere potuit, et propter precedentia, et propter subsequencia, scilicet: « Et convertam manum meam ad parvulos, et erunt in omni terra, dicit Dominus, etc. »

Porro Innocentius tertius legatos ad Phylippum, regem Francorum, misit, ut terram Albigenisum invaderet, et hereticos deleteret. Qui, omnes capiens, con cremari fecit¹.

¹ Confer *Memoriale* (Murat. VIII, 1079), A.

Hic, *M. CC. XV°*, pontificatus sui *XVIII°*, sollemne Concilium congregavit, in quo de toto mundo interfuerunt prelati. Et ego sermonem suum, quem ibi fecit, vidi, qui tale habuit thema : « Desiderio desideravi hoc Pascha, etc. » Et omnia, que ibi ordinata sunt, legi. Inter que statuit Papa quod, de cetero, nulla religio mendicans consurgeret. Sed ista constitutio, propter prelatorum negligentiam, servata non fuit. Immo, quicumque vult imponit sibi caputium, et mendicat, et gloriatur se religionem novam fecisse. Et ex hoc fit in mundo confusio, quia seculares inde gravantur, et his qui laborant in verbo et doctrina, quos statuit Dominus de Evangelio vivere, helemosyne non sufficiunt. Nam tantum relinquunt, in testamento, rudes seculares, qui non habent scientiam discernendi, uni muliercule in heremitorio commoranti, quantum uni collegio, in quo sunt xxx sacerdotes, qui, quasi cotidie, pro vivis et mortuis celebrant. Videat Dominus, et, quod non bene fit, mutet in melius. Cetera, que ibi ordinata fuerant, non scribo, propter tedium et propter prolixitatem vitandam.

Denique Innocentius, *M. CC. IX°*, Octonem quartum in imperatorem coronavit, et, ut jura Ecclesie salvaret, ab eo sacramentum exegit. Qui statim, ipso die, contra juramentum venit, necnon et romipetas spoliari fecit. Unde Papa eum excommunicavit, et ab Imperio deposuit. Octone deposito, Fridericus, Henrici filius, eligitur, et ad honorem Imperii coronatur. Leges optimas pro libertate Ecclesie, et contra hereticos, edidit. Hic, super omnes, divitiis et gloria abundavit. Sed eis in superbia abusus fuit : nam tyrannidem contra Ecclesiam exercuit. Duos vincula-

cardinales; prelatos quoque, quos Gregorius nonus ad Concilium convocaverat, capi fecit, et ab ipso ideo excommunicatur. Denique, Gregorio multis tribulationibus presso, et defuncto, Innocentius quartus, natione Januensis, Concilium apud Lugdunum convocans, ipsum Imperatorem deposuit. Quo deposito et defuncto, sedes Imperii usque hodie vacat¹.

*Considera quod verba supraposita, de Friderico et papa Gregorio et Innocentio quarto, per anticipati-
onem dicta sunt, et quasi sub epylogo².*

Que secuntur verba sunt Sichardi episcopi Cremonensis.

Eodem tempore fuit quidam, Cremona, vir simplex, fidelis plurimum et devotus, nomine Homobonus, ad cuius obitum et ad cuius intercessionem et merita, Dominus huic mundo multa declaravit miracula. Ea propter, Romam peregre proficiscens, eodem anno, scilicet m^o. c. xcix^o, presentiam Summi pontificis adii, et ut in cathalogo Sanctorum adnumeraretur auctoritate ecclesiastica, per Divinam misericordiam, feliciter impetravi.

Et eo anno iverunt Bononienses Cesenam contra Marcoaldum. Et, post mortem Henrici, dictus Philippus, frater ejus, factus est rex. Et stetit in discordia cum Octone, et mortuus est gladio.

Anno Domini m^o. c. xcix^o, iverunt Regini, cum exercitu suo, contra Mediolanenses et Placentinos, in servitio Parmensium et Cremonensium, apud burgum Sancti Donnini. Et fuit magnum prelium inter eos, et captum est castrum Puliani³.

¹ Confer *Memoriale* (Murat, VIII, 1079, A B).

² Haec fragmenta—(Porro) *Innocentius tertius* usque ad *epylago*—jam in editione Parmensi, sub finem, reperias, inter *Fragmenta aliquot*, p. 413.

³ Confer *Memoriale* (Murat, VIII, 1079, C).

Anno Domini m^o. cc^o, Romani Viterbienses in forti brachio subjugaverunt, *personas et opes ad Urbem, triumphali gloria, transferentes.*

Anno Domini m^o. ccc, *cives Constantinopolitani, habentes Alexium tyrannum exosum, quemdam Johannem improvide coronarunt. Sed ab eisdem in palatio destitutus est. Unde et, nocte proxima, ab Alexii guarangnis occisus est. In quo conflictu puer Ysachii filius e carcere liberatur*¹.

*Eodem anno, octavo die exeunte mense septembris, devicti et capti fuerunt et fugati Mutinenses a Reginis, in villa que vocatur Formigina; et fuerunt fugati a Reginis usque in pratum Tençonis. Et ceperunt dominum Albricum de Leudenaria, potestatem Mutinensium, et fere omnes Mutinenses*².

Anno Domini m^o. cc. ii^o, quo quasi jubeleo fere tota Lombardia treugue vinculatur in Iustro. Merito dixerim « jubeleo », quo et in remissione peccatorum maxima Jerusalem tendentium peregrinorum accingitur multitudo: inter quos fuere precipui Balduinus, comes Frandensis, Lodoycus, comes Blesensis, necnon et Bonifatius, marchio Montisferrati.

Eodem anno fuit terremotus magnus in Syria, quo civitates et oppida nutaverunt: etiam ipsa Tyrus fere corruit universa. Etiam stellarum visa est, in eadem provincia, maxima dimicantium pugna, quarum septentrionales de orientalibus victoriam detinebant. Quod non est ambiguum futuri excidii presagium exitisse. Nam predicti peregrini, apud Venetias congregati, cum Venetis arripientes iter,

¹ Confer *Memoriale* (Dove, p. 103).

² Confer *Memoriale* (Murat. *Script.*, t. VIII, col. 1079, E).

primo Zadram, — municipium Dalmatie munitissimum, in sinu Adriatico situm, Venetis nimis infestum, — auctorante venerabili viro Henrico Dandalo duce, et stolio Venetorum, invadunt: quod, non diu obsessum, Veneti destruxerunt.

Interea filius imperatoris Ysachii, predictus puer Alexius, de carcere liberatus, Phylippum cognatum suum adiit, Alamannie regem, supplicans ut sibi auxilium impertiret.

*Eodem anno, in mense junii, venerunt Mutinenses, et Veronenses cum carrocio, et Ferarienses cum carrocio et exercitibus suis, et obsederunt castrum Herberie cum manganis et prederiis, nec fecerunt aliquod malum dicto castro*¹.

*Eodem anno, tempore domini Gerardi Rolandini, potestatis Regii, concessa fuit aqua Situle communi Regino per arbitros, scilicet per dominum Guidonem Lupum, marchionem, civem et potestatem Parme, et per Guarigonem de Mithara, et Aymericum Dodhomi. potestatem....., ut in registro communis Regini continetur*².

Anno Domini m^o. cc. iii^o, tanta fuit locustarum in Syria multitudo, quod graminantia lederent universa. Eodem anno predictus Dux ceterique barones, adolescentem unanimiter assumentes, Adriatico mari decurso, ad Illiricum pervenerunt. Et primo Duratium puero subjugatur. Ceterisque maritimis subjugatis, Constantinopolim per Elespontiacum pervenerunt.

Interea in Venetos, ceterosque Latinos Constantinopolim commorantes, Grecorum et Guarangorum deseivit atrocitas, eos impugnans, capiens, et occidens. Cumque cives, commo-

¹ Confer *Memoriale* (Murat. Script. t. VIII, col. 1080, A).

² Confer *Memoriale* (Murat. Script. eisdem t. et col., B).

niti legitimum dominum recipere et tyrannum excludere, recusarent, irruentes Latini viritim in urbem catenas portus fregerunt, naves submerserunt. Et, cum Blacherne palatium obsiderent, Odighitria¹, idest beate Virginis ycona ab evangelista Luca Virgini conformata, ad confusionem hostium menibus superponitur. Sed a Latinis reverentius adoratur. Deinde Basilographya, idest regalis scriptura cujusdam prophete Danielis Achivi, qui de imperatorum Constantinopolitanorum successione enigmata scripsit, producit in medio. Ubi cum legeretur quod Natio flava cesarie ventura esset urbis excidio, urbemque gravi expugnatura prelio, tamen ad ultimum quod in ipsos decidat peritura, hoc facto confisi Achivi repente irruunt in Latinos. Demum, urbe terra marique viriliter impugnata, et, ex magna parte, combusta, tyrannus aufugit. Ad hec, Ysachius destituitur², et Alexius adolescens, in mense julio, in ecclesia sancte Sophye magnifice coronatur. Postea, cum Greci Latinos publice injuriis multis afficerent, et privatim occiderent, Latini, arma sumentes, rursus urbem combusserunt, et predam maximam exportarunt. Ad hec, cum se tyrannus Andrinopoli recepisset, Imperator juvenis eum, collecto exercitu cum baronibus, effugavit, et sibi Traciam³ subjugavit. Sed, cum peregrini magnis remunerandi promissis instarent, *malo Grecorum consilio usus*, beneficiorum ingratus, clam et palam beneficiis⁴ adversatur.

Igitur, inter eum et Latinos zicaniis seminatis, Greci, habentes eum exosum, quemdam Constantinum impera-

¹ Murat. : oclighita.

² Murat. : restituitur.

³ Murat. : terram.

⁴ Ms. : beneficiis.

torem efficiunt; populus autem Alexium Murçuffium coronavit. In qua contentione prepotens fuit Alexius ille Murçuffius. Adolēscens vero Alexius, cum vix regnasset sex mensibus, suffocatur. Pater Ysachius moritur. Murçuffius tyrannus, a peregrinis de solutione pecunie impetitus, solvere diffitetur. Quocirca Veneti pariter et peregrini civitatem unanimiter adoriuntur, et universam regionem in circuitu depopulantur, et Murçuffium, dum die quadam in nemorosis lateret insidiis, effugarunt, et fratrem ejus, et vexillum, et Yconam regiam, cæpientes. Econtra de suis Greci viribus presumentes, lingue potius contumeliis armati quam *viribus corporis vel* audacia cordis¹, rebelant. Eodem anno rex Armenie Antiochyam exedit², et, licet eam cum exercitu introierit, non tamen obtinuit. Eodem anno magister Petrus cardinalis, apostolice Sedis legatus, apud Siciliam³, Cilicie municipium, Armeno catholico, [et] XIII suis episcopis, mitras, et baculum, me presente, in presentia regis Armeni, tribuit pastoralementem, recipiens ab eo debitam sancte Romane ecclesie fidelitatem.

Anno Domini M. CC. III, fuit maxima copia panis et vini : pro XII imperialibus sextarius fru., et pro III^{is} imperialibus sextarius spelte et melice, et pro VIII imperialibus sextarius fabe. Et fuit maxima mortalitas et pestilentia boum et porcorum. Et pascha fuit in festo sancti Marchi⁴.

Eodem anno, Grecorum verbis contumeliosis superbia increbrescente, Veneti ad bellum cum baronibus accinguntur, et, urbem aggressi, salo soloque viritim excertant.

¹ Ms. : cordibus.

² Murat. : obsedit.

³ A. Dove (p. 95) proponit : Seleuciam.

⁴ Confer *Memoriale* (Murat. VIII, 1080, C).

Machinis, telis et spiculis a Grecis resistitur. Sed, fatiscens eis, a militibus impetuose itur in urbem. Murçuffius in fugam vertitur. Alius ad Imperium, scilicet Ascari, a civibus infatuatis eligitur. Sed, adveniente luce, a Latinis Blacherna et Buccaleonum palatia occupantur. Quid plura? Grecorum strage data multorum, gens illa, spiritu consilii destituta, quondam prudentie filia, nunc sine prudentia, sicut pulvis disperit, sicut fumus evanuit, sicut fenum exaruit, et Latinorum gens urbem Constantinianam, in mense aprili, victorioso obtinuit. Ad hec, barones Balduinum, Flandrie comitem, in Imperatorem dyadematē coronarunt, votis¹ communibus Imperium sortientes: nam quarta Imperatorie majestati, triumve quartarum medietas cessit Venetis, et cetera peregrinis. Bonifacius vero marchio, qui Margaritam imperatricem, quondam Ysachii, sororem Aimerici regis Ungari, sibi in matrimonio copulavit, Thessalonicam vendicavit. Murçuffius autem, Alexium tyrannum adiens, et intendens eum blanditiis et alicujus spei seducere verbis, lumine privatus est. Rediensque ad urbem, a Latinis misericordiam impetravit. Sed, cum rursus proditionis moliretur insidias, de columna Tauri per sententiam precipitatus est, ut, sicut presumpserat ascendens in altum, sic de alto rueret in precipitium. Aschari quoque trans Elespontum fugato, Latini victorioso fere monarchiam Grecorum obtinebant. Adimpleta est itaque prophetia quam mathematicus quidam predixit Achivis: « Gaudete, Septem Montes, sed non mille annos. » Nondum enim a Constantino millesimus advenerat annus, quando Septem-solium, idest Constantinopolis, a summo gaudio, tristicie ruit in yma.

¹ *Murat.*: Venetis cum Januensibus votis.....

Eodem anno cometa magnus Acriam ¹ illustravit.

Eodem anno, venerabiles viri, dominus Sosfredus et magister Petrus, presbyteri cardinales, apostolice Sedis legati, de Syria Constantinopolim adierunt, ubi ab Imperatore civibusque Latinis et Grecis, apud sanctam Sophyam, honorifice recepti fuerunt. Qui ibidem spiritualia negotia, tam inter Grecos quam Latinos, diffinierunt, et divina officia, me assistente, sollemniter celebrarunt. Nam et ego, ad mandatum predicti cardinalis, magistri Petri, in sabbato III^{or} Temporum ante Nativitatem Domini, in templo sancte Sophye, sollemniter Ordines celebravi. Qui et ipse, pro amore Domini crucifixi peregrinans in Syria, sicut prius ut ei assisterem in Armenia, sic et post in Grecia, fueram comitatus eundem.

Eodem anno Greci, quasi excitati, se, Latinis expulsis, in Andrinopoli receperunt.

Anno Domini M^o. CC. V^o, Balduinus, imperator Constantinopolitanus, Grecos in Andrinopoli congregatos obsedit. Sed a Blaccis², forinsecus aggregatis, et Cumanis, cum quibusdam ex baronibus suis vel occisis vel captis, pariter et captus est, et consequenter occisus. Ideoque recedens ab obsidione confusus Latinorum exercitus, tamen rediit in urbem Constantinianam illesus. Cui frater Imperatoris, Henrico Venetorum duce defuncto, praeiit, Henricus nomine, vir audax, et exercitio militaris. Marchio quoque Bonifatius, qui Thessalonie regnum, cum circumquaque provinciis, subjugaverat, Grecis et Blaccis adversantibus, multa perpressus est.

Fuit igitur, hoc anno, Grecis arridens et blanda, sed Latinis adversa, fortuna. Quod mathematici predixerunt

¹ Murat. : aërem.

² Murat. : a Blatis.

Achivi. Verumtamen invictus Marchio vinctum, quem ceperat, Alexium, quondam Imperatorem, cum uxore misit in Lombardiam, ut in custodia servaretur, et a tyrannide, quam semper exercuerat, arceretur.

Eodem anno, venerabilis Innocentius papa binos patriarchas ordinavit: Albertum Vercellensem episcopum heu! solo nomine Jerosolimitanum, — facta est enim vidua Domina gentium, et Princeps provinciarum posita sub tributo, — et Thomam, Venetum natione, quem Constantinopolitane prefecit ecclesie¹.

Anno domini m^o. cc. vi^o, in Orientali et Occidentali quidem Imperio, et apud Antiochiam, predictis ex causis et inter predictos certatur illustres.

Anno Domini m. cc. vii^o, Aço, marchio Estensis, fuit expulsus de Verona. Et, pro illo facto, fuit destructa Verona².

Eodem anno marchio Bonifacius in prelio Montisferrati occiditur, filios derelinquens, Guilielmum in Ytalia, et Demetrium apud Thessalonicam, successores.

Anno Domini m^o. cc. viii^o, sopita est seditio regum de Occidentis Imperio concertantium. Nam, Phylippo in thalamo nequiter occiso, successit feliciter Octo quartus. De quo noctu quidam previderat visionem, se esse Dei Gratiam dicentem, et futura his versibus prophetantem, scilicet :

Sufflo. — Da terre. rexer. Octoxer. errat Adolfus.

Xer dolor³ Octo tibi. suspice. finit ibi.

Hujus paranigmatis hoc anno sententia declaratur sic :
Sufflo : inspiro; Da terre : dic terrenis, quod rex Octo

¹ Confer *Memoriale* (Murat. Script. t. VIII, col. 1080-1081.)

² Confer *Memoriale* (Murat. Script. t. VIII, col. 1081, B).

³ Murat. : Insufflo : da terræ : Rex Otto : Rex errat Adolphus. Proh dolor !

« xer, » — ratione¹ dolet, — et quod errat Adolfus, electus Coloniensis. « Xer dolor Octo tibi » expositio est clausule precedentis. « Suspice : finit ibi. » Ostendit enim visio previsorii temporis determinationem : hunc annum in pariete pictum, litteris annotatum.

*Hoc eodem anno, fuerunt carrocia de Parma et de Bononia, in servitio communis Regii, in obsidione Suçarie, quam fecerunt Mantuani, et marchio Estensis, et Ferarienses, et Veronenses, et Mutinenses, et Cremonenses, et multi alii cum eis, circa Suçariam, cum manganis et prederiis et aliis instrumentis, ad capiendum castrum Suçarie. Et omnes fugierunt, timore Reginorum et suorum amicorum*².

*Et fuit eo anno maxima abundantia panis et vini*³.

*Anno Domini M. CC. IX°, Octo imperator hospitatus est super Renum, — quidam torrens est in episcopatu Regino, — et ad Salvam Terram similiter hospitatus fuit. Et fuit coronatus a papa Innocentio III°, die XI° intrante octobri. Et, in eodem anno, Salinguerra cepit Ferariam, quam Aço marchio detinebat, et eum expulit*⁴.

Coronatus autem, predictus Octo contra patrem, coronatorem suum, contra matrem, Ecclesiam que eum genuerat, *multis nisibus properat*, et contra regem Sycilie pupillum, cui, preter Ecclesiam, non erat adiutor; sese confestim armavit.

Propterea, sequenti anno, scilicet anno Domini M^o. CC. X^o,

¹ *Murat.* : rex Romæ.

² Confer *Memoriale Potestatum* (*Murat., Scriptores, t. VIII, col. 1081, C.*)

³ *Memoriale* (*Ibidem.*)

⁴ Confer *Memoriale* (*Murat., eisdem t. et col., D.*)

venerabilis pater Innocentius, potens in opere et sermone, jam¹ dictum imperatorem excommunicavit Octonem.

Ipsè nihilominus exercitum, cui *Aço Hestensis* marchio preerat, in Apuliam misit, posteaque, per Thusciam² transiens, collecto magno exercitu, quedam loca per vim, quedam per deditionem, obtinuit, *Viterbio penitus repugnante, Perusio, et Urbe Vetere, et aliis paucis.* Deinde, properans, in Capua hyemavit.

Anno Domini M^o. CC. XI°, dominus Nicholaus, Reginus episcopus, positus fuit in cathedra, die prima junii. Hic fuit nominatus episcopus, et quasi vir militaris. Gratiam habuit imperatoris Friderici et Romane curie. Paduanus fuit, nobili genere ortus de Maltraversis, pulcher homo, largus, curialis et liberalis. Majus palatium episcopii Regini fieri fecit. Fratres Minores in tantum dilexit, quod matricem ecclesiam, scilicet episcopalem, voluit eis dare ad inhabitandum. Et consentiebant canonici qui erant tunc temporis, et, amore Fratrum, volebant ire et habitare per capellas civitatis Regine; sed fratres Minores, ex humilitate sua, non talia passi sunt, sed recusaverunt omnino. Huic episcopo accusatus fuit canavarius suus, quod fratribus Minoribus substrahebat helemosynam panis, quam ipse statuerat. Et ideo vocavit eum ad se, et valde dure

¹ Hucusque fol. 218 r°, cujus in margine hanc legimus notam: *Uguccio, natione Tuscus, civis Pisanus, episcopus Ferariensis fuit; librum Derivationum composuit; viriliter et digne et honeste episcopatum rexit, et laudabiliter vitam suam finivit. Et alia quedam opuscula composuit, que sunt utilia, et habentur a pluribus: que etiam vidi et legi, non semel neque bis. Anno Domini M^o. CC. X^o, ultimo die aprilis, migravit ad Christum. Et stetit in episcopatu XX annis, minus uno die. (Confer editionem Parmensem, p. 414.)*

² Ms.: Apuliam.

reprehendit eum, dicens: « Nonne Ecclesiasticus, III, dicit, fili: *heleemosynam pauperis ne defraudes?* » Sed cognoscens episcopus, Salomone testante, Prov. XXIX, quod servus verbis erudiri non potest, quia quod dicis intelligit et respondere contemnit, posuit eum in artissimo carcere et obscuro, et sustentavit eum pane tribulatione et aqua angustie. Postmodum expulit eum a se. Benedicatur ipse! Sciebat enim quod genus servorum, nisi cum supplitio, non emendatur, sicut dixit quidam tyrannus nutritoribus sancti Ypolyti. « Benedicatur, dicit Patteclus, marchio Montisferrati, qui omnibus pepercit, nisi scutiferis. » Miserrimi homines, qui, postquam exaltati et honorati sunt in curiis magnorum, efficiuntur avari, ut ostendant se bonos conservatores et custodes rerum dominorum suorum, et subtrahunt pauperibus, et viris justis, quod postea suis dant meretricibus! Et interdum, in aliquibus partibus, dominorum uxores, et filie, servorum et canavariorum et gastaldorum efficiuntur amasie, eo quod de rebus domus nihil, nisi per manus talium, habere possint omnino. Miserrimi tales domini, qui plus diligunt res temporales quam honorem proprium et corpus uxorum et filiarum! Hec omnia vidit oculus meus, et probavit singula. Igitur dominus Nicholas, Reginus episcopus, valens homo fuit, et in multis expertus: erat enim cum clericis clericus, cum religiosis religiosus, cum militibus miles, cum baronibus baro¹.

Eodem anno, progrediens imperator Octo per Apuliam,

¹ Fragmentum illud reperias in editione Parmensi, inter *Fragmenta aliquot*, p. 414.

civitates et loca per deditionem accepit usque Polycomi ¹. Dum hec agerentur, principes Alamannie Fridericum, regem Sicilie, quondam imperatoris Henrici filium, de quo prediximus, in Imperatorem elegerunt, citantes eum ut in Alamanniam properaret.

Quo audito, festinans Imperator, qui, apud Laudam, curiam quasi celebravit inanem, — Hestensis enim marchio jam cum Papiensibus, et Cremonensibus, et Veronensibus, consensu summi Pontificis, fedus inierat contraditionis, — inglorius in Alamanniam introivit.

Anno Domini m^o. cc. xii^o, predictus rex Sicilie, Romam veniens, a summo Pontifice et a Romanis magnifice receptus est. Deinde, navigio Januam attingens, per eorum manus, et marchionis Guilielmi Montisferrati, usque Papiam deductus est, et gloriose receptus; et per eos ad Lambrum usque deducitur. Cui Cremonenses ad Lambrum alacriter occurrentes, eum Cremonam, cum tripudio et hastiludio, deduxerunt. Sed ex Papiensibus militibus, dum reverterentur, multi a Mediolanensibus capti sunt. Rex vero, Mantuam et Veronam atque Tridentum felicissime transiens, in singulis civitatibus extitit gloriosus. Exinde per Curiam introivit in Alamanniam, et, a principibus de die in diem fidelitates accipiens, apud Magentiam coronatur. Postmodum, apud Ratisbonam sollemnem curiam celebrans, a rege Boemie et ab aliis multis principibus fidelitates accepit.

Et eodem anno, primo die intrante augusto, iverunt Regini, cum exercitu suo peditum et militum, in servitio Bononensium, ad montem Sambuganum, contra Pistorienses ².

¹ Murat. : Policornu.

² Confer *Memoriale* (Murat., VIII, 1082 C.)

Item, eodem anno, Almiramamolintus¹, rex Mauritanie, veniens in Hispaniam cum infinita multitudine Saracenorum, minitabatur non solum Yspanias, sed etiam Romam, immo Europam carpere universam. Sed Innocentius papa Christianorum signaculo² insignitorum fecit contra illos multitudinem congregari. Qui, prima fatie, Malagon castrum ceperunt. Deinde, Corlatronam³, Alarcos, Benaventum, Petrabonam, occupantes, ad portum Muradal fixere tentoria. Portus autem artus erat, ut ducenti homines quasi toti mundo transitum prohiberent. Nostris igitur hesitantibus, ecce duo christicole sub specie venatorum : quibus precedentibus, ex alio montis latere, contra spem Saracenorum, totus montem pertransiit Christianorum exercitus, die sabbati non longe a castris inimicorum Christi tentoria figens. Die lune, diluculo, dispositis aciebus in campo, xvii^o kal. augusti, congressi sunt Christiani et inimici Christi. Et, per gratiam Salvatoris, Christianissimis regibus Aragonum et Navarre et Castelle trucidantibus, hostes terga verterunt. Quorum infinita milia Christicolarum gladius devoravit. Nam, per v leucas fugati, sine numero corruerunt. Deinde nostri, habita victoria, procedentes, Ubendam civitatem viriliter occuparunt : in qua sexaginta milia utriusque sexus gentilium occiderunt. Demum Christianus exercitus ad propria remeavit, agens gratias Salvatori. Cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Hic verba Sichardi episcopi defecerunt.

¹ *Murat.* : Almiramomelinus.

² *Ms.* : signaculum.

³ *Murat.* : Colatravam.

INDEX CAPITUM

CAPUT I. — De codice Vaticano 7260 ; — codicis descriptio et historia, — quomodo probari possit eum autographum esse.	7
CAPUT II. — De Parmensi Chronicæ editione.	11
CAPUT III. — Quo tempore et loco vixerit auctor et scripserit.	15
CAPUT IV. — De vita et moribus Fratris Salimbene :	
§ 1. Quomodo Salimbene cognomen acceperit.	1
§ 2. Qualis fuerit in pueritia et adolescentia.	2
§ 3. Quanta pertinacia in Ordine Fratrum Minorum permanserit, obstante patre.	24
§ 4. Quomodo duo peculiaria præbuerit naturæ suæ indicia, itinerum amorem et nullum epularum horrorem.	31
§ 5. Quas partes habuerit in Ordine suo.	34
§ 6. Quae fuerint ejus studia.	37
CAPUT V. — Qua ratione et arte Chronicam Salimbene composuerit :	
§ 1. Quomodo intellexerit et sustinuerit Annalium scriptoris partes.	41
§ 2. Quae fuerint ejus priora opera.	45
§ 3. Quae fuerint Chronicæ origines.	47
§ 4. De oeconomia Chronicæ.	49
§ 5. Qua arte narraverit Salimbene et depinxerit.	51
§ 6. De stilo Chronicæ.	56
CONCLUSIO.	59
APPENDIX. — Vaticani codicis prima pars, a Parmensi editore ommissa.	67

